

Academia Română

INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE SIBIU

**STUDII ȘI COMUNICĂRI
DE ETNOLOGIE**

Tomul XXXVII

2023

serie nouă

Editura *Astra Museum*

Periodic tipărit cu sprijinul financiar
al
CONSILIULUI JUDEȚEAN SIBIU
prin
CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA ȘI
PROMOVAREA CULTURII TRADIȚIONALE
„CINDRELUL-JUNII” SIBIU

ISSN 1221-6518

Tehnoredactare: Andreea BUZAȘ

Editura „ASTRA Museum”
Piața Mică, nr. 11, Sibiu
Tel.: 0269/202400
Fax: 0269/202411
e-mail: office@muzeulastra.ro
www.muzeulastra.ro

Tipar: Smart Print Tech SRL
Str. Gării, nr. 8a, Șura Mică
Tel.: 0730068819
e-mail: office@smart-print.ro
www.smart-print.ro

SUMAR

- Ana GRAMA, *Satul românesc transilvan față-n față cu biserica ortodoxă și autoritățile civile (sec. XVIII și XIX)* / 5
- Adina HULUBAȘ, *Reflectarea păstoritului în textele literare din Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei* / 28
- Ioana-Narcisa CREȚU, *Expresivitatea limbii române în locuțiuni și expresii populare* / 50
- Constantin ITTU, *De la tradiția culturală a vindecării în ruralul românesc la formule tămăduitoare etiopiene în limba ge'ez* / 66
- Rodica BRAD, *Pierderea și recuperarea meșteșugurilor tradiționale în comuna Gura Râului din județul Sibiu* / 68
- Adrian STOIA, *Stâlpi funerari în Ținutul Sării. Studiu de caz: localitățile Ocna de Sus, Ocna de Jos și Praid* / 78
- Silvia MACREA, *Publicul spectacolelor de teatru muzical-coregrafic: caracteristici, implicare, modalități de dezvoltare a audienței* / 87
- Rodica RALIADÉ, *I. P. Reteganul – un folclorist cu vocație educațională* / 94
- Eva ȘIMON, *Jurnaliști-folcloriști în presa românească din Ungaria. Studiu de caz: Lucia Borza și Alexandru Hoțopan* / 100
- Andreea BUZAȘ, *Gh. Pavelescu – o culegere de folclor inedită* / 120
- Alina Geanina IONESCU, *Restaurarea icoanei pe sticlă Maica Domnului cu Pruncul din colecția Muzeului ASTRA* / 138

Din etnologia germanilor din România

- Sigrid HALDENWANG, *Im Siebenbürgisch-Sächsischen bezeugte Wortbildungen der Schulsprache, die aufgrund lateinischer Lexeme entstanden sind* [Construcții lexicale care aparțin limbajului școlii, formate pe baza unor lexeme latine, atestate în graiurile săsești din Transilvania] / 145

Aniversări

- Ioan St. Lazăr 80 (Ioana FRUNTELATĂ) / 157
- Vasile V. Filip 70 (Ilie MOISE) / 160

In memoriam

Raymonde Wiener (1930-2023) (Irmgard SEDLER) / 162

Hanni Markel (1939-2023) (Helga STEIN) / 168

Ion Cuceu (1941-2023) (Ion TALOȘ) / 171

Note și recenzii

Memoria ethnologica, 2022 (XXII numerele 82 – 85) (Narcisa ȘTIUCĂ) / 176

Otilia Hedeșan, Rodica Zafiu, Mihaela Bucin, Tudor Sălăgean, Szabó Zsolt,
Dragobete: cinci deschideri (Bogdan V. P. MOCANU) / 178

*Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu: 65 de ani de provocări
istoriografice și culturale*, coord. Rudolf Grăf, Andreea Buzaș
(Adrian STOIA) / 180

Nicolae Iuga, *Maramureșul – Floarea cu cinci petale* (Vasile V. FILIP) / 184

Corina Mihăescu, *Știință și simbol în ceramica de Horezu* (Ilie MOISE) / 190

Cronica, rubrică realizată de Andreea BUZAȘ / 192

***Satul românesc transilvan față-n față cu biserica ortodoxă
și autoritățile civile (sec. XVIII și XIX).
Fațete ale unor paradoxuri seculare***

Dr. Ana GRAMA

Muzeul ASTRA din Sibiu,
e-mail: gramaana@gmail.com

Zusammenfassung: *Das siebenbürgische rumänische Dorf in seinem Verhältnis zur orthodoxen Kirche und den Zivilbehörden des 18. und 19. Jh. Facetten säkularer Paradoxien.* Zwei Gründe bewegten die Verfasserin zum Schreiben des vorliegenden Aufsatzes: einerseits ist sie mit den siebenbürgischen Archivfonds und besonders dem Archiv der Rumänisch-Orthodoxen Metropole von Siebenbürgen gut vertraut, andererseits steht sie mit der Welt der Fogarascher Dörfer seit Jahrzehnten ununterbrochen in Kontakt. Auch diesmal greift sie auf die Figur des Bischofs Andrei Șaguna, des hohen siebenbürgischen Geistlichen, der die orthodoxe Metropole um Mitte des 19. Jahrhunderts leitete, zurück, um dem Leser sein Vorbild an Weisheit und Ausgeglichenheit vor Augen zu führen. Indem er seine Gläubigen ermutigte, ihre ethnische und konfessionelle Identität zu äußern und zu schützen, sprach er sich zugleich für ein achtsames Verhalten im Umgang mit den Zivilbehörden und befürwortete die Angleichung an den gesellschaftlichen Fortschritt der anderen Nationen.

Schlüsselwörter: Rumänisch-Orthodoxen Metropole; siebenbürgische rumänische Dorf; konfessionelle Identität; Bischof Șaguna.

Cu cât te uiți mai în urmă, cu atât vezi mai departe!
W. Churchill

Tentația de a aborda subiectul numit mai sus se întemeiază, în primul rând, pe convingerea că el nu este lipsit de importanță pentru etnografie, pentru etnologie, în general, ca unul ce se referă la existența și devenirea creatorilor, producătorilor, comanditarilor, de asemenea primilor și celor mai numeroși destinatari și beneficiari ai produselor materiale și culturale din satul românesc, ai pieselor, cele păstrate azi ca *valori patrimoniale tradiționale*, care au reținut și rețin încă interesul specialității cărora s-au dedicat. Sub semnul modestiei personale și profesionale, nici reluarea și nici extensia subiectului nu poate fi

Reflectarea păstoritului în textele literare din Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei

Dr. Adina HULUBAȘ

Institutul de Filologie Română „Alexandru Phillippide” din Iași,
e-mail: adina.hulubas@gmail.com

Abstract: *The image of sheep husbandry in literary texts from The Folklore Archive of Moldavia and Bucovina*

The article revisits the controversial discussion on *Miorița* folk ballad by drawing new comparisons among its variants and other folk genres. Details such as the weep of the little ewe can be traced back to fairy-tales, but also to active beliefs of shepherds interviewed in present days, while as the wedding of the dead was performed by Greeks from the 5th century AD. Lullabies confirm the statute of the stranger that gets murdered in *Miorița*, various other interconnections proving that purely aesthetic interpretations of the ballad are out of place.

The literary texts from The Folklore Archive of Moldavia and Bucovina reveal a congruous outlook on life shepherds appearing in the fairy-tales recorded from 1970 to 1990 are depicted as clever, honest lads that confront sacred powers. This obviously implies an initiatory rite. Magic help involves three unusual dogs mentioned both in *Miorița* and fairy-tales, the article arguing once more that a wide ethnographic frame should be used at all times to understand a particular image or folk expressions.

Keywords: *Miorița*; folk ballad; literary texts; sheep husbandry.

Exegeza de care s-a bucurat folclorul literar a glisat în cea mai mare parte a analizei către tratarea estetică în detrimentul înțelegerii de profunzime a sensurilor etnografice. Poetizarea excesivă a rândurilor anonime vorbește de fapt despre un simptom auto-centric al celui care interpretează. Rupt de sensurile originare, criticul literar sau folcloristul urban se refugiază în zona sigură a decodărilor în cheie stilistică, nici aceea potrivită complet în „lăcata” mentalului tradițional, pentru că nu sondează toate nivelurile de analiză: fonetică, lexicală, morfologică și sintactică. Recursul la reperele cu adevărat esențiale ale bibliografiei și argumentele suplimentare din variantele cuprinse în antologia volumului de față încearcă să remedieze o percepție superficială asupra literaturii și mentalității țărănești.

Expresivitatea limbii române în locuțiuni și expresii populare

Prof. univ. dr. Ioana-Narcisa CREȚU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu,
e-mail: ioana.cretu@ulbsibiu.ro

Abstract: *The expressiveness of the Romanian language in idioms and popular expressions*

Romanian folklore remains an inexhaustible source of inspiration and expressiveness. The present paper focuses on idioms and expressions from folklore. From their analysis, it can be seen that, on the one hand, popular or regional words are used in the Romanian language to form various expressions, and, on the other hand, the Dictionary of Romanian Expressions records formulations known only in certain regions or popular expressions. The purpose of the study is to discuss the expressive potential of the territorial ramifications of the Romanian language.

Keywords: idioms, Romanian language, folklore, territorial language ramifications.

1. Premise

Expresivitatea se bazează, în fiecare limbă, pe folosirea unor construcții cunoscute, în general, doar vorbitorilor nativi sau chiar și numai unui număr restrâns de vorbitori. În limba română savoarea lingvistică se realizează prin integrarea cuvintelor populare (*a flocăi, breaz, gălci, vărtec, vartos* ș.a) în diverse sintagme specifice vorbirii colocviale (de pildă, *foame brează, a flocăi pe cineva, a fi vărtec de gură* etc.). Cu atât mai specială este semnificația realizată în limba română prin cuvinte cu o arie mai restrânsă de circulație, cunoscute doar în anumite regiuni de tipul *frumos de muc, a frânge carul, a fi vrednic de miraz*. Astfel, dacă majoritatea vorbitorilor cunoaște expresia *fluieră-vânt*, doar regional se utilizează apelativul *fluieră-n bute* pentru a desemna un bețiv. La fel, dacă ne sunt cunoscute expresiile *foame de lup* sau *foc de paie* nu se poate spune același lucru despre sintagmele *foame brează* sau *foc bengal*. Pentru înțelegerea acestor expresii este necesară, atât cunoașterea a ceea ce desemnează acești termeni populari sau regionali în limba română, cât și, mai ales, a sensului întregii structuri. Toate aceste aspecte incluse în sfera conținutului sunt folosite în accepțiunea lingvistului Eugeniu Coșeriu care face o diferență între *desemnare, semnificație* și *sens*.

De la tradiția culturală a vindecării în ruralul românesc la formulele tămăduitoare etiopiene în limba ge'ez

Dr. Constantin ITTU

Muzeul Național Brukenthal Sibiu,
e-mail: cconstantinittu@yahoo.co.uk

Abstract: *From the Healing Romanian Rural Cultural Tradition to the Ethiopian Healing Formulas in Ge'ez Language*

The author is aiming to deal firstly with the Romanian cultural tradition of healing in rural areas, and secondly with some peculiar Ethiopian healing formulas written in Ge'ez language. Generally speaking, healing tradition includes a number of accepted knowledge, skills, and practices based on the theories, beliefs and experiences to different cultures, whether explicable or not, used to protect the health. Both the Romanian rural cultural tradition of healing, and the healing formulas used in Ethiopian scrolls are interesting in themselves, and, for this reason, suitable for research.

Keywords: medical folklore; healing scrolls; structural anthropology; anthropology of therapy; low fantasy.

În concordanță cu Organizația Mondială a Sănătății, medicina tradițională este suma tuturor cunoștințelor, deprinderilor și practicilor bazate pe moștenirea orală, pe credințele și experiențele locale existente în diferite culturi¹. În acest sens, în universul fascinant al filosofiei culturii a existat un interval cronologic destul de vast în care magia – la vremea ei, privită ca fiind parte a medicinei tradiționale – a fost analizată deopotrivă descriptiv și accentuat critic, cu pendulări de la admirația pentru pitorescul sau chiar exotismul acesteia, la incriminări privind primitivismul, ilogicul, chiar iraționalul său, expediind-o astfel în categoria de fosilă vie a patrimoniului arhaic. În schimb, din secolul al XX-lea și până azi, magia atinge statutul unui fenomen de studiu².

---

¹ Bogdan Burtea, *Traditional Medicine and Magic According to Some Ethiopian Manuscripts from European Collections*, în „Aethiopica”, nr. 18, 2015, p. 87-100, la p. 87.

² Ioana Repciuc, *Avataruri contemporane ale magiei populare*, în „Philologica Jassyensia”, 2008, p. 623-631, la p. 623.

Pierderea și recuperarea meșteșugurilor tradiționale în comuna Gura Râului, județul Sibiu

Dr. Rodica BRAD

Conf. univ. – Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu,
e-mail: rodica.brad@ulbsibiu.ro

Abstract: In the present paper, We intend to analyze the way in which traditional handicraft from Gura Râului have been kept, lost and sometimes recovered. This dynamic balance is given by the modernization of social and economic life in the village. Recovering and kipping some traditional handicraft is activated by local authorities and social groups through specific activities.

Keywords: Gura Râului, handicraft, recovered, authority, social group.

În decursul ultimelor două secole, în comuna Gura Râului din județul Sibiu unele meșteșuguri tradiționale au dispărut treptat, din cauza modernizării vieții socio-economice. Așa sunt morăritul sau fierăritul care au făcut, la rândul lor, să dispară și joagărele, pivele și presele de ulei. Alte astfel de meșteșuguri tradiționale se păstrează, dar scad în importanță sau anvergură. Este cazul tâmplăritului sau dulgheritului.¹

În schimb, pe fondul revirimentului dat de festivalurile culturale locale, se înregistrează o tot mai mare cerere de piese de costum tradițional, comuna fiind o vrednică păstrătoare a portului strămoșesc. Astfel, de circa 10 ani, se organizează anual, un *Festival al Costumului Tradițional* care are loc în luna august, ocazie în care majoritatea sătenilor se îmbracă „românește”, adică în costum tradițional, pentru a participa la slujba religioasă din bisericile satului și la festivitatea propriu-zisă. De menționat este faptul că, dacă în urmă cu câțiva ani, se îmbrăcau în costum tradițional mai ales vârstnicii, în prezent, tot mai mulți tineri și mai ales copiii poartă cu mândrie costumul strămoșesc. Ca atare, mai multe persoane din comună confecționează manual piese de costum popular, iar alte piese sunt confecționate în satele învecinate.

---

¹ Mulțumiri familiilor Ioan Loloiu, Marina Loloiu și Dumitru Câmpean, pentru informațiile prețioase oferite în vederea redactării prezentei lucrări.

Stâlpi funerari în Ținutul Sării. Studiu de caz: localitățile Ocna de Sus, Ocna de Jos și Praid

Dr. Adrian STOIA

Complexul Național Muzeal ASTRA,
e-mail: adrian.stoia@muzeulastra.com

Abstract: *The funeral pillars in The Land of Salt. Case Study: The settlements: Ocna de Sus, Ocna de Jos and Praid*

Within this study it's accomplished a complete identification of the funeral pillars situated in three settlements from the so-called „Land of Salt”: Ocna de Sus, Ocna de Jos and Praid. The pillars are placed inside the cemeteries of those settlements preserving the tradition of the Hungarian funeral monument, being mostly composed from an upright section, decorated with geometric or floral ornaments, on a side appearing details about the deceased. The type that provides from the central pillar two distinct lateral sections placed on the bias, are quite rare. Almost every monument is made from wood, except for two funeral pillars made of stone, placed on the same grave, from Praid village. Regarding their preservation state, most of them lacking an older age than 20-30 years, it reveals the fact that the custom disappeared for a while just to be adopted again by the villagers.

Keywords: funeral pillars; Ocna de Sus; Ocna de Jos; Praid.

În urma repertorierii numeroșilor stâlpi funerari păstrați în cimitirul unei localități din județul Sibiu, fenomen pe cale de dispariție de altfel în multe dintre așezările transilvănene, am fost uimiți să observăm că în alte zone etnografice, în estul Transilvaniei, obiceiul așezării acestor monumente revine în actualitate.

Cunoscută fiind înclinarea artistică a secuilor în arta prelucrării lemnului, dovezi în acest sens fiind poarta cu porumbar sau decorurile traforate ale frontonului caselor și ale împrejmuirii gospodăriei, nu este de mirare faptul că monumentul comemorativ, locul în care se întâlnesc periodic urmașii defunctului, este la rândul său un model al spiritului iubitor de frumos al acestor oameni de munte.

Despre poarta secuiască Jancsó Benedek spunea că este: „piesa cea mai caracteristică și cea mai ornamentată din toată arta construcției secuiești. Nu

Publicul spectacolelor de teatru muzical coregrafic: caracteristici, implicare, modalități de dezvoltare a audienței

Dr. Silvia MACREA

Manager CJPCT „Cindrelul-Junii” Sibiu,
e-mail: silviactj@yahoo.com

Abstract: The research explores the characteristics and involvement of the audience of musical theatre dance shows dedicated to traditional culture, underlying the double reference to performing arts and traditional heritage. Heterogeneity, high consumption, and empirical knowledge are the three main characteristics of this audience category in live, online or television broadcast shows.

Keywords: musical theatre dance show; performance; traditions; heritage; audience; public; audience development; television; internet.

Publicul este, alături de artiști, unul dintre cele două elemente esențiale ale unui spectacol live. Artele spectacolului există într-un timp și un spațiu limitate: altfel spus, reprezentația de teatru, concertul, spectacolul de balet sau cel de teatru muzical coregrafic încep și se sfârșesc, următoarea reprezentație fiind complet diferită, căci chiar dacă performerii sunt aceiași și spațiul de desfășurare a reprezentației este același, publicul e altul, ceea ce face ca legăturile dintre public și performerii să cunoască o traiectorie diferită, prin trăirile individuale și de grup ale celor prezenți la noua reprezentație. Astfel, de public depinde nu doar existența spectacolului, ci și modul în care acesta se construiește. Într-un atare context, literatura vizând artele spectacolului a dedicat publicului studii multiple, reliefând caracteristicile acestuia, tipurile de spectatori, implicarea publicului în crearea fiecărei reprezentații, dezvoltarea audienței și, recent, implicarea publicului prin intermediul tehnologiei. Toate acestea pot fi extrapolate și la nivelul spectacolului de teatru muzical coregrafic cu specific tradițional, prezentul studiu urmărind publicul a trei producții de acest tip, toate montate în cadrul Ansamblului Folcloric Profesionist „Cindrelul-Junii Sibiului”: *La Sibiu, în Piața Mare, târg de n-are asemănare* (prezentată în premieră în anul 2012 și reluată, într-un concept înnoit, în anul 2020), *La hanul lui Ghiță* (premieră din 2013, reluată în 2022) și *Șapte frați pentru șapte mirese* (2015).

Cele trei spectacole au fost gândite dintr-o dublă perspectivă: cea a prezentării culturii tradiționale în totalitatea formelor sale de manifestare,

Ion Pop Reteganul – un folclorist cu vocație educațională

Dr. Rodica RALIADE

Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” București,
e-mail: r_c_raliade@yahoo.fr

Abstract: The article briefly outlines Ion Pop Reteganul’s work in the field of folklore. Ion Pop Reteganul was a schoolteacher in Reteag and made a name for himself as a “driving force” in the cultural and political life of the Romanians of Transylvania, at the end of the 19th century, a period during which they were under Habsburg administrative and political rule.

Keywords: schoolteacher; Reteag; cultural and political life; Transylvania.

La 170 de ani de la nașterea lui Ion Pop Reteganul (10 iunie, 1853), considerat de Ion Mușlea ca „cel mai mare și reprezentativ folclorist al Ardealului”¹, aducem un omagiu acestui neobosit apostol cu vocație educațională. Idealul lui Ion Pop Reteganul a fost munca educativă și culegerea folclorului, pentru care a depus eforturi ieșite din comun. El reprezintă acei folcloriști care au debutat în calitate de culegători de folclor și care ulterior s-au desprins de aceștia prin normarea colecțiilor, impunând rigurozitate științifică.

Cunoscători ai fenomenului folcloric în mod nemijlocit, acești ambițioși formează categoria folcloriștilor care au făcut trecerea de la activitatea de teren, spre cea teoretică; chiar dacă nu au realizat lucrări de un înalt nivel științific, trebuie să li se recunoască rolul distinct pe care l-au avut în formarea folcloristicii ca disciplină, încercând să-și sincronizeze munca cu cerințele academice ale momentului. Mare parte dintre aceștia își datorează începutul perioadei de pregătire ca folcloriști, chestionarelor lui B.P. Hasdeu: *Obiceiele juridice ale poporului român. Programa* (1877), difuzat prin grija Ministerului Învățământului român, cu precădere cărturarilor de la sate și *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română* (1884), acesta din urmă realizat sub egida Academiei Române, cu scopul de a se aduna materialul lingvistic necesar elaborării dicționarului tezaur.

---

¹ I. Mușlea, *Ion Pop Reteganul, folclorist*, în „Studii și cercetări științifice”, seria III – Științe sociale, an VI (1965), nr. 3-4, p.57.

***Jurnaliști-folcloriști în presa românească din Ungaria.
Studiu de caz: Lucia Borza și Alexandru Hoțopan***

Drd. Eva ȘIMON

Școala Doctorală de Științe Umaniste,
Universitatea de Vest din Timișoara
e-mail: evaiovasimon@gmail.com

Abstract: *Journalists-folklorists in the Romanian press in Hungary.
Case study: Lucia Borza and Alexandru Hoțopan*

The Romanian-language press in contemporary Hungary has focused its attention since its inception on traditional folklore values and the need for research in this field. The content of *Libertatea Noastră* magazine was in line with the aim of the organisation that published it, the Cultural Union of Romanians in Hungary, which had set itself the goal since its foundation in 1948 to improve the cultural life of the Romanian population, to organise folklore ensembles, dance teams, choirs, to support the organisation of cultural tours among Romanians in the villages. Romanian folklore values have always had a prominent place in the pages of the Romanian gazette (with titles that have changed over the years: *Libertatea Noastră*, *Foaia Noastră*, *Noi*, *Foaia românească*). The present work will bring to the fore two prominent intellectuals of the Romanian community, who have been prominent names for decades in the editorial staff of the Romanian magazine from Gyula, especially during the period of *Foaia Noastră*. Lucia Borza and Alexandru Hoțopan became attracted to researching Romanian folklore, collected and edited books of Romanian folk tales, fairy tales, proverbs, riddles and folk cries. In fact, the two of them, together with professor and folklorist Samuel Domokos from Budapest, are considered to be the best known researchers of Romanian folklore in Hungary.

Keywords: magazine; minority; folklore; ethnography; Romanians in Hungary.

Atenția presei în limba română din Ungaria contemporană a fost concentrată încă de la începuturile sale pe valorile tradiționale folclorice și pe necesitatea cercetărilor în acest domeniu. Cuprinsul revistei *Libertatea Noastră* (LN) era în conformitate cu scopul organizației care a editat-o, Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria, care și-a propus încă de la înființarea sa în anul 1948 să îmbunătățească viața culturală a populației românești, să

Gh. Pavelescu – o culegere de folclor inedită

Dr. Andreea BUZAȘ

Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu,
e-mail: buzasandreea@yahoo.com

Abstract: The manuscripts which we intend to introduce were collected by the late professor Gh. Pavelescu during the autumn of 1953 and spring of 1955 from Sebeșul de Jos, a village where he worked as a Romanian teacher. Gh. Pavelescu had arrived in this village after his dismissal from the Ethnographic Museum of Transylvania and after his exclusion from his teaching position, following the dissolution of the Department of Ethnography and Folklore at the University of Cluj, where he held the post of lecturer. During his years in Sebeșul de Jos (1952-1955), he began experiencing „two decades of withdrawal into folklore”, namely a return to his „origin”, at the status of simply being a *folklore collector*. He will cross dozens of villages in Olt Country and, later, in Mărginimea Sibiului, collecting folklore. The manuscript, entitled *Folklore from Sebeșul de Jos*, dated 19.IV.1955, also includes some materials collected during the autumn of 1953. The manuscript contains popular ballads, Romanian folk songs, riddles and satirical extempore verses. The collecting method is a scientific one, indicating the name of the informer, sometimes including his nickname, his address, the collecting date and *folklore collector's name*. The manuscript belongs to the folklorists and ethnographers Association of Sibiu County and will be published.

Keywords: Archiv; Sebeșul de Jos; Pavelescu; popular ballads; Romanian folk songs; riddles.

Pe profesorul Gh. Pavelescu l-am întâlnit de foarte puține ori. Iar aceste întâlniri au fost datorate profesorilor mei de la Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Amalia Pavelescu și Ilie Moise. Însă am găsit destul de des numele profesorului Gh. Pavelescu în *Arhiva*¹ *Asociației Folcloriștilor și Etnografilor*

---

¹ Pentru descrieri mai amănunțite ale fondurilor Arhivei AFES vezi: Andreea Buzaș, *De ce o arhivă de folclor în orașul de pe Cibin?*, în „Studii și comunicări de etnologie”, tomul XXI/2007, p. 37-38 și Andreea Buzaș, *Alternative ale cercetării diacronice în etnologie: arhivele de folclor*, în *Moșteniri culturale*, editori: Avram Cristea și Jan Nicolae, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2009, p. 27-34.

Restaurarea icoanei pe sticlă Maica Domnului cu Pruncul din colecția Muzeului ASTRA

Dr. Alina Geanina IONESCU

Conf. univ. – Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu,
e-mail: alina.ionescu@ulbsibiu.ro

Abstract: *Restoration of the icon on glass Virgin Mary and the Child from the collection of the ASTRA Museum*

The icon on glass Virgin Mary and the Child, from Gherla and dating since the second half of the 19th century, was restored because of the existing degradations especially at the level of the colour film. The restoration interventions carried out were determined by the poor state of conservation of this piece.

In the process of restoration were involved students from the Conservation and Restoration Specialization within the History, Heritage and Protestant Theology Department, Faculty of Social and Human Sciences, „Lucian Blaga” University in Sibiu.

Keywords: Virgin Mary and the Child; icon on glass; consolidation; restoration; recovery.

Introducere

Icoana pe sticlă *Maica Domnului cu Pruncul* (Fig. 1), cu nr. inv. AL 8106 (Fig. 2), face parte din Colecția Complexului Național Muzeal ASTRA Sibiu. Dimensiunile icoanei, cu ramă, rezultate în urma măsurătorilor noastre sunt cuprinse între 70,6-70,7x59,3-59,4 cm, iar dimensiunile icoanei, fără ramă, sunt de 61x50,5 cm.

Starea de conservare

Îmbătrânirea materialelor¹ și conservarea defectuoasă au dus la apariția uzurii funcționale, la apariția fisurilor și crăpăturilor în structura capacului din lemn compus din trei planșe montate pe orizontală, la mici pierderi de material

---

¹ Bucur, Mirel-Vasile, *Restaurarea icoanei pe sticlă „Sfânta Treime” de la Schitul Sub Piatră, comuna Sălciua, județul Alba, în Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*, vol. VII, Centrul Mitropolitan de cercetări T.A.B.O.R, Iași, Editura Trinitas, 2007, p. 286.

Im Siebenbürgisch-Sächsischen bezeugte Wortbildungen der Schulsprache, die aufgrund lateinischer Lexeme entstanden sind

Dr. Sigrid HALDENWANG

CS I – Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu,
e-mail: sigridhaldenwang@yahoo.de

Rezumat: *Construcții lexicale care aparțin limbajului școlii, formate pe baza unor lexeme latine, atestate în graiurile săsești din Transilvania*

Cu ocazia implementării *Reformei* în Transilvania, aproape concomitent cu cea din țara de origine, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, a avut loc și o reorganizare a învățământului. Pentru elevii din *Școala Normală* pedagogică germană predarea în limba latină a devenit obligatorie. Diferite texte au fost citite în limba latină și astfel a început să fie predată gramatica limbii latine urmată de exerciții gramaticale. În mod ciudat până la mijlocul secolului al XIX-lea în școlile germane a fost exersată, în mod sistematic, citirea și scrierea limbii germane literare, iar limba vorbită a rămas dialectul săsesc. Această situație explică formarea unor construcții lexicale, prezentate și analizate în lucrarea de față. Ele sunt mai puțin prezente în graiurile săsești transilvănene, dar fiind datorate *Reformei* din Transilvania atât din punct de vedere lingvistic cât și din punct de vedere cultural-istoric, valoarea lor rămâne incontestabilă. Lexemele provin din *Dicționarul graiurilor săsești din Transilvania* și *Dicționarul graiurilor săsești din Transilvania de Nord*, ca atare din literatura dialectală săsească dar și din literatura de specialitate.

Cuvinte-cheie: reforma; Transilvania; limba latină; limba literară germană; dialectul săsesc; construcții lexicale formate pe baza unor lexeme latine.

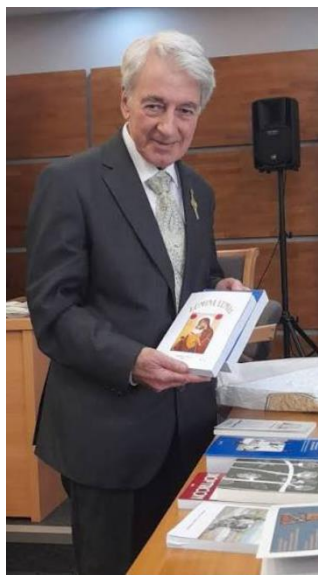
1. Themausführung

Im Zuge der Reformation¹, die in Siebenbürgen ungefähr zur gleichen

---

¹ Rehner, Wolfgang (Hg.): *Die Reformation im siebenbürgischen Sachsenland*. Hermannstadt/Sibiu 2016, S. 9 und Nussbächer, Gernot: *Johannes Honterus–Sein Leben und Werk im Bild*. Bukarest 1978, S. 93 u. S. 115. Klein, Hans: *Honterus spricht zu uns*. Hermannstadt/Sibiu 2016, S. 1.

Ioan St. Lazăr la aniversare

Pentru etnologi, Ioan St. Lazăr este unul dintre discipolii cei mai apropiați ai lui Mihai Pop și alături de Gheorghe Deaconu, unul dintre „meșterii constructori” ai „Școlii Mihai Pop”, prin îngrijirea unor volume dedicate.

Din *Dicționarul etnologilor români*¹, instrument de bază al disciplinei noastre, aflăm că Ioan St. Lazăr s-a născut la Giurgiu, în data de 1 noiembrie 1943 și s-a format ca filolog și folclorist la Universitatea din București, definitivând, în anul 1988, o teză de doctorat cu titlul „Recurența în procesul creației populare (Introducere în gramatica topos-urilor folclorice)”, coordonată de profesorul Mihai Pop și apreciată pentru pertinență și originalitate de către conducător, prof. univ. I. C. Chițimia, prof. univ. Nicolae Constantinescu și etnologul Al. I. Amzulescu.

Un amplu fragment inedit din teza de doctorat, intitulat „Recurențe folclorice în perspective geo-istorice”, a fost publicat în vol. Ioan St. Lazăr, *Călătorie de recunoaștere (Studii de etnologie, folclor și artă populară)*, Cuvânt înainte de prof. univ. dr. Nicolae Constantinescu, Volum îngrijit de prof. dr. Gheorghe Deaconu, Editura Patrimoniul, Râmnicu Vâlcea, 2003, p. 13-82. Parcurgând textul, recunoaștem câteva dintre trăsăturile constante ale operei lui Ioan St. Lazăr: racordarea etnologiei la știința culturii, utilizarea unei metode a interferențelor și comparațiilor „deschise”, explorarea istorică până în punctul pornind de la care pot fi formulate ipoteze genetice (ori, mai frecvent, poligenetice), preocuparea pentru concret, variație și desigur, recurență, în contextul unei antropogeografii originale, al cărei spațiu predilect este cel românesc, însă nu izolat, ci redescoperit sau recunoscut în lumina unor studii de filologie clasică ori medievală, de semiotică, de filosofie, de teologie, de

---

¹ Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români. Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie*, ediția a III-a, revăzută și mult adăugită, Editura Saeculum I.O., București, 2006, p. 533.

teorie literară. Trecând de la „Evul mediu latin” al lui Curtius la *Psyché* a lui Erwin Rohde, la *Sentimentul românesc al ființei* de Constantin Noica și la „Prefața” lui Constantin Bărbulescu pentru o antologie de basme japoneze traduse și publicate în anii 1970, discursul lui Ioan St. Lazăr uimește prin lejeritatea cu care trasează punți între idei de amplă relevanță culturală. Permanent, etnologul – filolog și rafinat exeget al culturii – păstrează calea spre înțelegerea naturii umane ce se definește prin „năzuința legitimă de a-și transcende condiția întru Ființa eternă” și prin „aspirația sa spre absolutul cunoașterii”².

Ioan St. Lazăr propune un demers calitativ istorico-geografic pentru înțelegerea faptelor de cultură orală moștenită: „A vedea în faptul istoric caracterul «fugitiv», latențele/ recurențele trecutului, cât și pe cele ale viitorului – «fețe ale lui Ianus» – înseamnă a-l corela cu nivelul sistemic integrator, care-l conține structural genetic și-i oferă «deschidere». Ca atare, nu identificarea concretă, ci «localizarea» temporală globală constituie obiectul și «rațiunea suficientă» a «arheologiei» etnologice. În acest sens, metodele pot și trebuie să fie variate și chiar interdisciplinare”³. Astfel, practicând ceea ce azi s-ar numi „metode retrospective” în etnologie, Ioan St. Lazăr își dezvoltă teoria de interpretare a *Mioriței* „prin moduri și epoci de creație”, pe o axă „magico-mitică”, pe una „mito-poetică” ori pe alta „realist-mimetică”⁴. Desigur, imaginea de pe coperta volumului *Călătorie de recunoaștere*, reproducând „Sfânta Treime la cortul lui Avraam”, o frescă din biserica Sfintei Mănăstiri Surpatele-Vâlcea, fotografiată de Ligia Rizea, constituie un altfel de comentariu original, în stilul autorului, la interpretarea filologică și interculturală a ethos-ului folcloric.

Fila de manuscris brâncovenesc ce ilustrează antologia de studii *Dioptricon*, apărută (în a doua ediție, revăzută și adăugită) la Editura „Almarom” din Râmnicu Vâlcea în anul 2016, trimite la „tâlcuirea filologică” a „modurilor ficționale” și la a doua dimensiune cărturărească a autorului: cea de teoretician literar. În permanență, discursul lui Ioan St. Lazăr focalizează mitul, angajând toate „liniile de forță” redutabile de care dispune pentru a demonstra că „și eposul, nu numai alegoria, a «salvat» mitul ...”⁵.

2 Ioan St. Lazăr, *Călătorie de recunoaștere (Studii de etnologie, folclor și artă populară)*, Cuvânt înainte de prof. univ.dr. Nicolae Constantinescu, Volum îngrijit de prof. dr. Gheorghe Deaconu, Editura Patrimoniul, Râmnicu Vâlcea, 2003, p. 51-52.

3 *Ibidem*, p. 59.

4 V. Ioan St. Lazăr, „*Miorița* prin moduri și epoci de creație”, în „Caietele ASER”, Asociația de Științe Etnologice din România, nr.15/ 2018, cu tema „1918-2018. Un secol de studii asupra culturii tradiționale românești”, coord. Ioana Frunteletă, Gabriel-Cătălin Stoian, Emil Țircomicu, Editura Etnologică, București, 2019, p. 34-49.

5 Ioan St. Lazăr, „Modurile și epocile de creație literar-artistică pe traseul de la mit la literatură – criteriu de periodizare holistică”, p. 103-112, în *Dioptricon (Contribuții de teorie, critică și istorie literară)*, ediția a II-a, românească, revăzută și adăugită, Editura

Fără îndoială, Ioan St. Lazăr este unul dintre cei mai interesați și originali exegeți ai mitului dintr-o comunitate intelectuală de elită a plaiurilor vâlcene. Neostentativă în atitudine, dar îndrăzneță în idei, zăbovind cu folos, însă fără să rătăcească, pe vaste șantiere de cuvinte, opera lui Ioan St. Lazăr, președinte executiv al Fundației Culturale „Sfântul Antim Ivireanul” și membru al Uniunii Scriitorilor din România, cuprinde studii teoretice, aplicate și monografice, între acestea din urmă aflându-se cele dedicate Sfântului Antim Ivireanul și „îngerului cu barbă” Bartolomeu Valeriu Anania.

În spiritul unei comuniuni speciale cu îngerii ni se pare că se află și poezia lui Ioan St. Lazăr. Am primit de la domnia-sa, într-o zi de martie umbrită de pandemie a anului 2021, un volum luminos, aducător de iubire, singurul sentiment care învinge timpul, transformându-l în *Timp unic*: „Sunt tot mai puțini, dar mai sunt/ buncii îngrijind câmpul ca pe mama iubită,/ sălaș în inimi făcând luminii din cer,/ viața-n armonie cu legile firii rânduindu-și;/ florile încă iluminează ființa cu frumusețea lor/ candidă și-n nuntirea cu fluturi se-implinesc/ rodind, în timp ce anahoretice insule/ cu sfinți rugători încă mai dau speranță/ de pământ bun, cum vrem a fi/ și noi, Semănătorului de Sus [...]”⁶.

Domnul Ioan St. Lazăr ne e un prieten bun, pe care l-am simțit mereu aproape, solidar cu valorile țării și cu oamenii ei ziditori, solidar cu domnul Gheorghe Deaconu, celălalt nobil cavaler de Vâlcea al „Sfântului Graal”.

Domnul Ioan St. Lazăr e un cărturar-poet român și creștin în deplinul sens al cuvintelor.

Vă mulțumim pentru tot ce faceți și tot ce sunteți, domnule profesor și om de cultură!

Vă mulțumim, drag poet și prieten!

Dumnezeu să vă dăruiască ani mulți cu sănătate și spor la toate cele bune!

Ioana-Ruxandra FRUNTELATĂ

„Almarom”, Râmnicu-Vâlcea, 2016, p. 107.

6 Fragment din „Simfonieta – în șapte trepte AD TE, IV («a frământărilor de destin»”, din vol. Ioan St. Lazăr, *Timp unic: versuri de iubire*, Editura „Fântâna lui Manole”, Golești, 2021, p. 81.

Vasile V. Filip* 70

Dacă memoria nu mă înșală, pe Vasile V. Filip l-am cunoscut prin decembrie 1991, când răspunzând unei invitații a Centrului Județean... Bistrița-Năsăud, sugerată, probabil, de profesorul Nicolae Bot, am participat la o reușită ediție a Festivalului județean „Vin colindătorii”. Am cunoscut atunci o serie de tineri cercetători (Otilia Hedeșan, Alexandru Uiuu, Ioan Pinteș și Vasile V. Filip, care mai târziu au devenit personalități remarcabile ale scrisului românesc). Deplasările de la Monor, Gledin sau Șieu s-au încheiat cu noi informații (inclusiv imagini) despre cetele de feciori (berile din zonă), îndeobște despre lăturenit.

Ne-am revăzut în 19 februarie 1993, la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca, în ziua susținerii tezei mele de doctorat, o lucrare axată pe contextul în care se desfășoară confreriile carpatice de tineret: ceata de feciori. Mi-a mărturisit că este interesat, în mod direct, de subiect, deoarece tema cu care s-a înscris la doctorat vizează universul colindei românești. La agapa de la Casa universitarilor i-am spus: „Dacă unul dintre noi ar fi abordat întreg complexul de obiceiuri solstițiale – text și context – ar fi reușit să completeze, în chip admirabil, lucrarea lui Petru Caraman! Până una, alta... tu vei aborda textul, urmând ca eu să rămân cu... contextul.”

Nu am mai știut nimic de prietenul meu de la Bistrița până în 1999, când o studentă mi-a adus, la cursul de folclor literar, volumul *Universul colindei românești (din perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică)*, tipărit de Editura Saeculum I.O., București, cu o prefață elogioasă scrisă de Ion Cuceu. Un volum de o aparte acuratețe științifică, care aducea ușoare retușuri tipologiei publicate, în anii '80, de Monica Brătulescu.

---

* Vasile V. Filip, n. 20 septembrie 1953, Chiuza (Bistrița-Năsăud). Absolvent al Facultății de Filologie a UBB Cluj-Napoca (1975-1979). Doctor în etnologie cu teza *Universul colindei românești* (1998). Membru al Uniunii Scriitorilor din România – Filiala Cluj-Napoca.

Plăcut impresionat de profunzimea și eleganța stilului, l-am introdus urgent în lista obligatorie de bibliografie, solicitându-i autorului încă 5 sau 10 exemplare. Abia mai târziu am aflat că volumul luase, în anul următor, premiul „Niște țărani” al Fundației Naționale pentru Civilizație Rurală (Dinu Săraru).

După aceste momente (de la sfârșitul mileniului II) întâlnirile noastre s-au înmulțit, stimulate de conferințele naționale ale Asociației de Științe Etnologice din România (ASER) și, mai cu seamă, de Colocviile de Etnografie și Folclor de la Alba Iulia.

Om al cetății, Vasile V. Filip a publicat până în prezent peste 200 de studii, articole, prefete și comunicări științifice în cca 30 de ziare și reviste de pe întreg arealul românesc, inclusiv în „Studii și comunicări de etnologie”, periodicul Academiei Române, editat de sectorul de etnologie al Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu.

Dacă debutul editorial al profesorului Vasile V. Filip s-a lăsat așteptat, ritmul ulterior de apariție a cărților a crescut simțitor (2008, 2012, 2015, 2016, 2019, 2021, 2022) astfel că în anul de grație 2023, când bunul meu amic de la Bistrița împlinește 70 de primăveri, așează pe talerul etnologiei românești și, de ce nu, al culturii naționale, mai mult de 10 volume. Sunt cărți de o aparte densitate ideatică și culturală, care i-au adus, în 2022, și onorantul statut de membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Cluj-Napoca.

La ceas aniversar, redacția revistei noastre îți dorește, dragă domnule Profesor, multă sănătate, noi împliniri profesionale și succese depline în cercetarea culturii tradiționale!

Ilie MOISE

Im Dienste des Museums – Koordinaten einer Lebensleistung
*Eine Annäherung an die Persönlichkeit der Volkskundlerin und
Museologin Raymonde Wiener*

Textul reprezintă un omagiu adus memoriei muzeografei sibiene Raymonde Wiener, care s-a stins din viață în anul 2023, la vârsta de 93 de ani. Originară din Brașov, cu studii universitare de artă la Cluj, a activat la Muzeul Brukenthal din Sibiu din 1956 până la pensionare, într-o perioadă de mari prefaceri în structura și extinderea instituției. S-a remarcat prin creativitate și simț estetic în organizarea expozițiilor de artă populară, punând în valoare cu pricepere și talent obiectele din colecțiile muzeului. Timp de mai mulți ani a condus Secția de artă populară și etnografie a muzeului. În această calitate, și-a adus un aport semnificativ la profesionalizarea domeniului expozițional-muzeal

din România. Expozițiile permanente și temporare pe care le-a coordonat (una dintre ele în Elveția, în 1973) aveau asupra publicului impactul unor adevărate experiențe estetic-senzoriale, formând bunul-gust prin accentul pe frumos și echilibru vizual. Expertiza dobândită de R. Wiener prin documentare științifică și cercetări de teren a reprezentat un model și o sursă de instruire pentru colegii din generația tânără, muzeografi și cercetători deopotrivă. Importantă rămâne și contribuția ei la dezvoltarea pavilionului muzeal în aer liber din Dumbrava Sibiului, sub directoratul etnografului Cornel Irimie, unde a realizat cu precădere reprezentarea ramurilor industriei casnice textile.

Am 18. September 2023 verstarb in Hermannstadt in ihrem 93. Lebensjahr die langjährige Leiterin der Volkskundeabteilung am Brukenthalmuseum, Raymonde Wiener. Drei Jahrzehnte lang war sie maßgeblich an dem Ausbau der Sammlungen beteiligt, hat deren Profil inhaltlich geschärft und sich gleichzeitig für die Professionalisierung der musealen Ausstellungstätigkeit landesweit eingesetzt. Als herausragende Persönlichkeit in der Museologie war sie für Generationen junger Museologen und Wissenschaftler auf dem Gebiet der Materialforschung im Bereich Textilien und Trachten ein Vorbild, ihr Wirken auf dem Gebiet musealer Präsentation für viele von uns prägend. Auch hat sie, die in der Volkskultur und den Sprachen aller siebenbürgischen Ethnien beheimatet war, ihren Schützlingen am Museum den Blick auf die interdisziplinäre wie Ethnien übergreifende Ausrichtung der Forschung gelenkt. Das alles geschah in einer Zeit ideologisch-kommunistischer Zwänge und Kontrollwahns, der Marginalisierung ethnischer Minderheiten. Sie wusste all diese Anfeindungen meist erfolgreich zu umgehen, um den jungen Kollegen ihrer Abteilung den Anschluss an die europäische Forschung und deren Standards zu gewährleisten.

Auch wenn ich heute meine eigene, über vierzigjährige Museumskarriere vom Ende her überdenke, so geht der Brückenschlag in der Erinnerung unausweichlich zum ersten Arbeitstag, dem 2. September 1982, und zur Person der damaligen Abteilungsdirektorin zurück. Der Tag sollte richtungsweisend für meinen späteren museologischen Werdegang sein. Ich wurde als neue wissenschaftliche Mitarbeiterin an der Volkskunstabteilung des Brukenthalmuseums von Frau Raymonde Wiener gleich mit einer Frage begrüßt: Ob ich wisse, welches das wichtigste Handwerkszeug einer Museologin wäre? Ich mag von einer derart erwartungsgenauen Frage als Neuling mit dem falschen, zögerlichen Verweis auf das Schreibgerät wohl überfordert gewesen sein, jedoch kam die Antwort ihrerseits prompt und gleich damit verbunden die erste Herausforderung an mein handwerkliches Können und das ästhetische Gespür: „Sie kommen Morgen ausgerüstet mit einer Schere und Nylonfaden her, ich nehme Sie zum Aufbau der neuen Ausstellung ins Palais mit“. Anderntags lagen vor einer großen Vitrine im Ausstellungssaal

sechs – größere wie kleinere historische Webteppiche – für die ich den ganzen langen Tag Zeit hatte, um sie ästhetisch, die kunsthistorischen und konservatorischen Zusammenhänge berücksichtigend, einzuordnen. Wenn sich hierin mein kultur- und kunsthistorisches Wissen und – ganz wichtig – das ästhetische Gespür zufriedenstellend widerspiegeln sollte, so wäre ich am Museum gut aufgehoben. Wenn nicht...? Die Frage blieb den ganzen Tag lang im Raum schweben. Diese große Vitrine zu bestücken, die Hilfskonstruktionen hierfür zu entwerfen, den Schreiner anzuleiten – das wurde dann zu meinem Gesellenstück im Fach. Ab diesem Tag hatte ich in Raymonde Wiener eine strenge und engagierte Lehrerin, eine Instanz in Sachen Ausstellungsgestaltung an meiner Seite, wie ich sie später nie mehr angetroffen habe.

Von ihr lernte man mehr als nur die Regeln der fachgerechten musealen Präsentation, sondern die Anordnung disparater Artefakte zu einer emotionalen Raumlanschaft. Frau Wieners Arbeit zielte darauf, mit den Ausstellungen den Besuchern des Brukenthalmuseums – diese kamen damals schon aus allen Ländern der Welt – ein unverwechselbares, sinnliches, zugleich ästhetisches Erlebnis zu bieten. Begriffe wie Blickachse, Farbklangleich, bildliche Spannungsklammer, Rhythmisierung, Impulsmotiv, Farb- und Musterbrechung – all diese wichtigen Aspekte des Ausstellungsmachens wurden in der musealen Praxis von einer Frau, die als Ausstellungskuratorin über das Brukenthalmuseum hinaus in der gesamten Fachwelt Rumäniens einen legendären Ruf genoss, den Lernenden anschaulich vermittelt. Man erzählte sich, sie könne jedes noch so langweilige und aride Ausstellungsthema während des Aufbaues in ein sinnlich-ästhetisches Erlebnis verwandeln. Solches geschah zugleich mit aller gebotenen Ehrfurcht vor dem auszustellenden Gegenstand und der wissenschaftlichen Akkuratess sowie der selbstverordneten Distanz zu den Gegenständen, den Zeugnissen längst vergangener Lebenswelten.

Raymonde Wiener wurde 1930 in Kronstadt geboren. Als Tochter eines Banater Schwaben und einer Ungarin wuchs das Kind zweisprachig auf. Nach der Auflösung der Klosterschule der Ursulinen in Hermannstadt 1948, wechselte die junge Frau ans rumänische Mädchengymnasium Domnița Ileana. Diese Umstände und die Resonanzbereitschaft Raymonde Wieners für die so unterschiedlichen, vielfältigen Kulturen Siebenbürgens prägten das Weltverständnis der Heranwachsenden. Sie schufen die Voraussetzung für ihre spätere wissenschaftliche Entwicklung, die das Ethnisch-Selbstreferenzielle nie anstrebte und die stets den Blick über den Tellerrand zu dem Andersnationalen wagte.

Nach dem Abitur begann die musisch begabte Raymonde Wiener ein sechsjähriges Kunststudium an der Ion-Andreescu-Kunstakademie der Universität Klausenburg/Cluj. Den Schwerpunkt ihres Studiums bildeten die textilen Künste, Textilwissenschaften und das Trachtenwesen. Ihre Teilnahme an den breit ins Gelände führenden Feldforschungen des Ethnographischen

Museums Klausenburg boten der Studentin die Gelegenheit, mit bekannten Größen der rumänischen und ungarischen Volkskunde zusammenzuarbeiten – wie dem Kostüm- und Volkskunsteperten des Bihauer Landes Nicolae Dunăre, dem Architekten, Habitat- und Möbelforscher im ungarischen und szeklerischen ländlichen Raum Kós Károly, dem Volkskundler Cornel Irimie, der später Direktor des Brukenthalmuseums werden sollte.

Als Raymonde Wiener nach einer kurzzeitigen Beschäftigung in Kronstadt im Jahr 1956 auf Vermittlung ihres ehemaligen Professors Daniel Popescu ans Brukenthalmuseum berufen wurde, fand sie hier ein Museum im inhaltlichen Aufbruch und gestalterischen Umbruch vor. Die volkskundlichen Sammlungen des Siebenbürgischen Karpatenvereins und jene des ASTRA-Museums waren dem einstigen sächsischen Brukenthalmuseum mit seiner ursprünglichen Ausrichtung als universales Kunstmuseum nach dessen Nationalisierung 1948 einverleibt worden. Es galt, unter der Leitung des Volkskundlers Cornel Irimie eine entsprechende Museumsabteilung aufzubauen und sie in einer Dauerausstellung zu präsentieren. Vorbild war der jungen Wissenschaftlerin unter anderen auch Julius Bielz, doch konnte sie nur mehr ein gutes Jahr an seiner Seite arbeiten.

Raymonde Wiener fand in der neu gegründeten Volkskunstabteilung (*Secția de artă populară și etnografie*) des nunmehr staatlichen Nationalmuseums ein Betätigungsfeld vor, in dem sich ihre Schöpferkraft frei entfalten konnte. Recherchen zu den wichtigsten Themen der Volkskunst und den Lebensbereichen, in denen die ästhetisch ausgestaffierten Artefakte – Ziertextilien, Trachten, Keramiken, Möbel und Ostereier – eine wichtige Rolle spielten, waren Ziel und Zugang zu ihrem wichtigsten musealen Interessengebiet, der Präsentation. Die von Raymonde Wiener koordinierte Einrichtung der großangelegten Volkskunstschau auf der gesamten Beletage des Brukenthalpalais bildete einen ersten Höhepunkt dieser Tätigkeit. Diese prägte als Volkskunst-Dauerausstellung dann über mehr als ein Viertel Jahrhundert das Bild und das Wissen vieler Besucher und Ethnographen des traditionellen ländlichen Lebens in Siebenbürgen.

Auch die Einrichtung des Museums der bäuerlichen Technik im Jungen Wald bei Hermannstadt fiel in die Zeit der Tätigkeit von Raymonde Wiener. Sie konnte die Gnade der Stunde nutzen, bei einem Jahrhundertprojekt dieses Ausmaßes dabei zu sein, um sich dann auch maßgeblich einzubringen. Bei der Bewältigung dieser Mammutaufgabe, ein Freilichtmuseum auf mehr als hundert Hektar mitzuplanen und mitzugestalten, kamen Raymonde Wiener ihre fachliche Vielseitigkeit, die Bereitschaft neue Wege zu gehen, ihre Fähigkeit im Team zu arbeiten, sowie ihre strukturierte Arbeitsweise zugute. Zusammen mit Cornel Irimie, Paul Niedermeier, Hedwig Rușdea, Herbert Hoffmann und später Corneliu Bucur hat sie hier Bleibendes geleistet. Wieners Betätigungsfelder umfassten neben der wissenschaftlichen Archiv-Recherche und der musealen Themenausarbeitung, eine intensive Feldforschung zur

Akquise der Gehöfte *in situ*, zu deren Transfer und Wiederaufbau im Museum, schließlich die Neueinrichtung der Wohnräume in den Gehöften am neuen Museumsstandort und die museal-pädagogische Aufbereitung. Ihre Handschrift tragen bis heute im ASTRA-Museum die Themenabschnitte der häuslichen Textilindustrie und des -gewerbes, vom Hanf- und Flachsanbau über die Verarbeitung der Schafswolle und des Ziegenhaars, bis hin zur Seidenraupenzucht und der Verarbeitung der Rohseide, zu den Walkmühlen, den Kürschner-, Riemer-, Webblattmacher- und Seilerwerkstätten. Die ins Museum transferierten Handwerkergehöfte, zu denen Wiener recherchierte, belegen ein großes geographisches Areal – von Croici-Mătășari (Rohseide) im Kreis Gorj, zu Nistorești (Walk- und Raufrommel) im Kreis Vrancea, über Moeciu-Bran (Walktrommel) bei Kronstadt bis nach Poiana Sibiului (Wollverarbeitung) und Săsăuși (Seilerei) im Kreis Hermannstadt.

Es würde den Rahmen sprengen, alle wichtigen Sonderausstellungen zu nennen, die Raymonde Wiener im In- und Ausland in dieser Zeit kuratiert hat. Ausstellungen waren das Ausdrucksmittel, das ihren Gestaltungswillen herausforderte und so gab es kaum ein Jahr ohne eine Volkskundeausstellung im Brukenthalpalais, die sie nicht federführend koordinierte. Zu erwähnen wären hier exemplarisch die Ausstellungen zur „Rumänischen Volkskunst aus Südsiebenbürgen“ (1960); andere folgten: – „Aus der ethnographischen Sammlung zur Volkskunst außereuropäischer Völker“ (1964); „Ikonen auf Glas und bemalte Ostereier“ (1967), „Keramik von Draas bis Hurezu“ und schließlich die Präsentation „Rumänische Volkskultur“ im Ethnographischen Museum der Schweiz in Basel (1973). Ihre letzte große Ausstellung war der rumänischen Hirtenkultur gewidmet und wurde im ‘Schatzkästlein’ in Hermannstadt am Kleinen Ring (1985) gezeigt.

Raymonde Wieners Ausstellungstätigkeit war begleitet von wissenschaftlichen Publikationen in rumänischer, französischer und deutscher Sprache, die unzertrennlich mit den Schwerpunktthemen ihrer Forschung verbunden waren. Historisch gespeichertes Wissen aus Archivrecherchen verband sich hier mit den Vorortererfahrungen ihrer zahlreichen Feldforschungen und dem unschätzbaren Wissen aus musealen Erkenntnissen im direkten Umgang mit den historischen Artefakten siebenbürgischer Volkskultur. Die Abhandlungen betreffen etwa „Objets d’Art populaire en bois“ (1963), „Einige Probleme der Ausstellungsarbeit im Museum“ (1964), „Beiträge zum Studium der volkstümlichen Technik der Knochenbearbeitung“ (1968), „...Erwerb und Rekonstruktion von Einheiten [hier Gehöfte] im Freilichtmuseum“ (1964), „Die geschnitzten Möbel der *rudari* [Roma-Handwerker]“ (1973), „Die Faltenstickerei in den siebenbürgischen Volkstrachten“ (1973), die „Technik der verzierten Ostereier“ (1975), „Die Trachtensammlung des Brukenthalmuseums“ (1975), „Typologische Einordnung der in der häuslichen Textilindustrie verwendeten Geräte in der Hermannstädter Umgebung [Mărginimea Sibiului]“. Ihr Wissen fand seinen Niederschlag in wichtigen

Fachpublikationen, etwa in der Reihe der *Studien und Mitteilungen* aus dem Brukenthalmuseum, der *Cibinium*-Reihe des Museums der bäuerlichen Technik, den von der Akademie der Wissenschaften herausgegebenen *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, der *Neuen Literatur*. Aber auch zahlreiche populärwissenschaftliche Artikel in den wichtigsten Zeitungen und Zeitschriften Rumäniens, sowie Konzepte für Diafilme (Animafilm Bukarest) stammen aus ihrer Feder und stehen bis heute für beispielhafte Kulturvermittlung.

Als Abteilungsdirektorin für Volkskunst hat Wiener vielen Nachwuchswissenschaftlern die Welt der siebenbürgischen ländlichen Kultur nahegebracht, ihnen den Umgang mit Trachten, Stickereien, Tonkrügel und bemalten Möbeln als sinnlich-emotionale Begegnung vermittelt. Sie war eine strenge aber trotzdem jedem von uns menschlich nahe Führungspersönlichkeit. Die Volkskundler, die sie in den 70er und 80er Jahren ausgebildet und inspiriert hat, fanden zu einem unschlagbaren Forscher- und Museumsteam zusammen, das zur Etablierung ihres Fachgebietes in Rumänien Wesentliches beigetragen hat – die Namen Lia Gangolea, Anca Fleşeriu, Dan Munteanu, Valer Deleanu, Marcela Necula u. a. stehen hierfür. Forschungswille und Ausdauer, moralische Integrität und Sinn für das Schöne – dieses Vermächtnis einer Wissenschaftlerin und Museologin, die im Kommunismus ihre Standhaftigkeit trotz Anfeindungen bewahrte, gilt es, auch an nächste Generationen weiterzugeben. Es bleibt die Erinnerung an eine wunderbare Frau, die sich in ihrem Leben nie in den Vordergrund gedrängt hat.

In der Gewissheit ihres Heimgangs ins ewige Leben, möge unser Herrgott ihr die Seele erfreuen und sie allem Schönen und Reinen, nach dem sie zeitlebens auf der Suche war, zuführen.

Irmgard SEDLER

Hanni Markel (9.8.1939 - 6.3.2023)

Hanni Markel, susținând o prezentare despre dialectul săsesc la întâlnirea scriitorilor sași din Germania (Mundartautorentreffen), Nürnberg, 2015 (sursa foto: Doris Hutter)

Hanni Markel, născută Kirschlager, a văzut lumina zilei într-o familie de sași și landleri din Apoldul de Sus, județul Sibiu. Urmează școala primară în satul natal și gimnaziul german la Sibiu, după care finalizează studiile universitare la facultatea de germanistică din București, în 1962, cu o lucrare de diplomă despre fonetica graiului săsesc din Apold. După doi ani de profesorat la Jidvei, are ocazia de a veni la Sibiu, la *Dicționarul graiurilor săsești* din cadrul „Centrului de Studii Sociale”. Deoarece, în momentul respectiv, nu era un post liber la dicționar, ea acceptă postul de cercetătoare la Institutul de folclor al Academiei Române, filiala Cluj (actualul Institut „Arhiva de Folclor a Academiei Române” din Cluj-Napoca), unde se va ocupa de cultura populară a sașilor și landlerilor din Ardeal. La institut, sub conducerea unor personalități precum prof. dr. Ion Mușlea, prof. dr. Dumitru Pop, prof. dr. Ion Taloș, continuă cercetările predecesoarei sale, Helga Stein. Sub îndrumarea colegului Jozsef Faragó, va întâlni în zona Secașului (jud. Alba și Sibiu), povestitorii excepționali Katharina Roppelt și Mathias Hennig. Cele 115 de înregistrări din această regiune dovedesc succesul ei deplin.

În planul institutului clujean, între anii 1965-1968, era prevăzută întocmirea monografiei zonei Gurghiu, care a fost publicată abia în 2008. Pentru Hanni, posibilitatea de a face cercetări în zonele Reghin și Năsăud, i-a oferit prilejul de a înregistra, pe lângă proză și multe cântece populare, inclusiv bocete, gen puțin cunoscut în folclorul german. După uzanța folcloristicii românești, culege, pe lângă înregistrările de magnetofon, date suplimentare referitoare la informatori, la repertoriul oral, variante, face tipizări, sistematizări, analiza ocaziilor de povestit etc., formele mixte în limba română și săsească reprezentând tema mai multor studii publicate.

Pe baza acestor culegeri și a experiențelor de teren Hanni Markel și-a câștigat, în domeniul narațiunilor populare, un fond de cunoștințe atât de bogat cum alți cercetători germani nu au mai avut norocul să dobândească. Aproape toate articole sale au apărut în limba română, în revistele de specialitate din țară, nefiind foarte cunoscute publicului german. Se impune, așadar, reeditarea într-un volum în limba germană.

În momentul în care, din punct de vedere financiar, cercetările de teren nu au mai fost posibile, Hanni Markel și-a îndreptat atenția către istoria folcloristicii săsești. Pentru o "istorie a folcloristicii săsești" a publicat deja o introducere. Un capitol important a fost despre Josef Haltrich și colecția "Basmе populare din Țara sașilor din Ardeal", 1856. Ea a reușit să mai depisteze un bogat material de arhivă, să determine originea basmelor publicate de Haltrich și să mai tipărească texte inedite din culegerea acestuia. Tot ea a îngrijit și prima ediție anastatică Haltrich, în cadrul proiectului Libri rara, la Editura Olms (Germania, 2007).

Fiind cunoscută pentru cunoștințele profunde de naratologie, a fost invitată și pentru o colaborare la *Enciclopedia basmului (Enzyklopädie des Märchens)*.

Pe lângă articolele din revistele de specialitate, Hanni Markel a fost preocupată să-și popularizeze rezultatele cercetărilor despre Friedrich Müller, Josef Haltrich, Adolf Schullerus, Pauline Schullerus, Franz Obert, Josef Carl Hintz-Hințescu, Bernhard Capesius în cotidiene de limbă germană din țară, precum "Karpathenrundschau", "Neuer Weg", "Neue Literatur".

Răspunsurile la chestionarul lui Wilhelm Mannhardt, referitoare la obiceiurile agrare, din 1865, păstrate la biblioteca de stat din Berlin, nu erau încă prelucrate. Hanni Markel a reușit să evalueze răspunsurile din Ardeal și să publice un studiu în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”. Pe lângă aceasta, a publicat și un studiu despre "Bătutul și împușcatul cocoșului".

La inițiativa și sub conducerea profesorului Ion Talos, cercetătorii institutului clujean s-au ocupat, între 1980-1985, de alcătuirea unui tezaur de proverbe românești, ungurești și săsești. Hanni Markel a elaborat un "Lexikon des Sprichwortbestandes der Siebenbürger Sachsen" (Lexiconul proverbelor săsești), care din păcate încă nu a văzut lumina tiparului. Conține aproximativ 10.000 de exemple din 155 de localități, multe fiind pentru prima dată notate și

în dialectul sășesc. Studiul *Proverbul sășesc* din 1987 (conceput ca introducere la viitorul lexicon) conține și materialul din *Dicționarul graiurilor sășești* din volumele apărute între 1908-1975, completat de 500 de exemple din culegeri proprii. Din acest tezaur a apărut doar partea ungurească, redactată de Gabi Vöö, iar partea sășească, a lui Hanni Markel, este finalizată, dar nepublicată. Hanni a ezitat să publice lexiconul, fiind convinsă că ar mai putea adăuga ceva.

În 1992 Hanni Markel și soțul ei, Michael Markel, cunoscut germanist și critic literar de la Universitatea din Cluj, emigrează în Germania. Înainte de plecare, mai reușesc, cu sprijinul oficialităților române și germane, să copieze benzile de magnetofon și materialul secundar cu materialul sășesc și să le trimită la Biblioteca Transilvăneană din Gundelsheim. În momentul în care Hanni Markel părăsea institutul, fondul de folclor sășesc conținea 1751 de înregistrări pe banda de magnetofon și 4054 de note de teren.

După mutarea în Germania, Hanni Markel a participat intens la viața culturală a sașilor din orașul Nürnberg și împrejurimi. Mai multe articole descriu arhiva din Cluj¹. Lucrări mai noi se referă la satul ei de baștina Apoldul de Sus (Großpold) din județul Sibiu.

O problemă în folclorul sășesc este transcrierea dialectului, care diferă de la sat la sat. Hanni a cunoscut, cu ocazia unui stagiu de practică la *Dicționarul graiurilor sășești*, transcrierea folosită de dialectologi, care însă pentru folosirea într-o arhivă de folclor se dovedea prea complicată. Până în ultimele decenii ale vieții sale, s-a străduit să găsească o formulă de transcriere practicabilă și la computer pentru folcloriști. Rezultatul a fost publicat în rubrica "De Sachsesh Wält" (Lumea sășească) a revistei „Siebenbürgische Zeitung”.

Prezentarea unei liste complete a lucrărilor lui Hanni Markel este dificilă. Lista n-ar fi oricum completă, deoarece se mai găsesc o serie de fascicule ale comunicărilor prezentate la diferite conferințe naționale și internaționale, care nu au fost publicate.

Privind viața și activitatea lui Hanni Markel în cadrul Institutului de folclor de la Cluj, putem spune că a fost un noroc pentru folcloristica sășească: omul potrivit, în momentul potrivit, la locul potrivit!

Helga STEIN

---

¹ *Der siebenbürgisch-sächsische Bestand im Folklorearchiv Klausenburg*, în Annemie Schenk (ed.), *Europäische Kulturlandschaft Siebenbürgen. Reflexion einer wissenschaftlichen Dokumentation*, Thaur bei Innsbruck: Wort und Welt Verlag 1995, p. 92-97. *Liedgut und Singen der Siebenbürger Sachsen in den letzten fünfzig Jahren*, în Günther Noll, Helga Stein (ed.), *Musikalische Volkskultur als soziale Chance. Laienmusik und Singtradition als sozialintegratives Feld*. Tagungsbericht Hildesheim 1994 der Kommission für Lied-, Musik- und Tanzforschung in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde e.V., Essen: Verlag Die Blaue Eule 1996, p. 134-157. *Die siebenbürgisch-sächsische Volkskunde zwischen Kunde vom Volk fürs Volk und Fachwissenschaft*, în „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, tom 24/95, 2001, nr. 2, p. 258-270.

Cu Ion Cuceu de-a lungul deceniilor

În sfânta zi de 26 decembrie 2023 s-a stins din viață, la Cluj-Napoca, profesorul universitar Ion Cuceu, apreciat și iubit de mulțimea de cercetători din domeniul culturii noastre populare, de studenți și de doctoranzi.

În anul 2021, când Ion Cuceu a fost sărbătorit la împlinirea vârstei de 80 de ani, Sanda Ignat și Ion H. Ciubotaru au analizat și elogiat cum se cuvine, în articole memorabile, întreaga activitate a omului de știință clujean: ca profesor universitar, ca cercetător și ca director al unui important institut de cercetare. Considerând că despre activitatea lui didactică vor scrie foștii lui studenți și doctoranzi m-am hotărât să dedic rândurile care urmează, prin intermediul câtorva amintiri, rezultatelor obținute în cercetare și ca director de institut.

Institutul Arhiva de Folclor a Academiei Române este continuatoarea *Arhivei de folclor a Academiei Române*, instituție întemeiată în anul 1930, de Ion Mușlea, și devenită, din motive politice, în 1948, o instituție închisă, înglobată în Institutul de Lingvistică și istorie literară (fostul Muzeu al limbii române); în 1964, dorind să impulsioneze valoroasa tradiție a cercetărilor de folclor, Filiala Cluj a Academiei a încredințat renumitului savant înființarea *Secției de etnografie și folclor*, care a devenit mai târziu sector, în cadrul *Centrului de științe sociale*. Dacă vechea Arhivă era destinată exclusiv cercetărilor de folclor literar, obiceiurilor și credințelor românești din toată țara, noua Secție și-a îmbogățit profilul cu întregul spectru al culturii populare din Transilvania (cultura materială, folclorul literar și muzical al românilor, maghiarilor și sașilor ardeleni); încă în 1965, Ion Mușlea s-a pensionat și i-au succedat trei cercetători născuți în ținutul istoric al Sălajului: Dumitru Pop (1965-1969), Ion Talos (1969-1986) și Ion Cuceu (1986-2011). Nu cred că a fost o pură întâmplare faptul că aceștia au primit însărcinarea de a continua opera începută, deoarece ei au crescut în zona din care au fost înregistrate

Corinda zădarilor, Miorița (fata de maior), *Cununia fraților* sau *Mă luai-luai*¹, ca să indic numai patru dintre trăsăturile prin care Sălajul devine una dintre zonele cele mai interesante ale folclorului românesc din Transilvania. Seria directorilor sălăjeni s-a încheiat în anul 2011, când direcțiunea institutului a fost preluată de Maria Cuceu, iar din 2020, de acad. Mihai Bărbulescu, accentul deplasându-se acum spre alt ținut folcloric interesant, Bihorul.

Cei trei directori sălăjeni au marcat etape distincte din istoria institutului, prin realizări, atât în domeniul administrativ, cât și în cel științific; realizările administrative sunt însă mai vizibile decât cele științifice: Dumitru Pop a obținut un spațiu ideal pentru un institut de cercetări (clădirea din strada Rákotzi 60); eu am obținut dreptul de a edita Anuarul de Folclor (1980-1984), iar Ion Cuceu a obținut una dintre victoriile cele mai râvnite de generațiile anterioare, adică transformarea prin hotărâre de guvern a denumirii din *Secție* sau *Sector de etnografie și folclor* în *Institutul Arhiva de Folclor a Academiei Române*; denumirea de institut era utilizată tacit în limbajul nostru cotidian încă din 1964; doar în actele oficiale purta denumirea de secție sau sector, noi vorbeam de institut. Noua denumire a permis ca institutul să devină independent, desprinzându-se din conglomeratul *Centrului de științe sociale*, în al cărui profil figurau și sociologia, filozofia, științele juridice; în 1990, noul/vechiul institut și-a ocupat locul cuvenit alături de institutele clujene de mare tradiție întemeiate după întregirea țării, începând din 1919: *Muzeul limbii române și Institutul de istorie națională*.

Ion Cuceu a condus institutul timp de 25 de ani (1986-2011).

*

După acest mic excurs în istoria institutului mă opresc la cel care a fost prietenul și colaboratorul meu timp de aproape șase decenii, Ion Cuceu. Când ne-am cunoscut - era în vara anului 1967 - nu putea prevedea niciunul dintre noi ce vremuri vor veni și încotro ni se va îndrepta destinul profesional.

---

¹ Despre culegerea *Habenicht* – Talos, din 25 mai 1963, în Nordul Ardealului, O. Bîrlea scrie: Mi-a făcut o mare plăcere *Mă luai-luai*, din care mi-am copiat două variante, fiind că nu m-am putut abține. Poimâine - adică luni - voi analiza una la seminar, ca să vadă și ei că sunt lucruri poate mai grozave decât *Miorița*. În orice caz, o așa îmbinare între moarte și iubire pe un atare plan al sugerării - e un model fără pereche de ceea ce înseamnă sugerare în artă - nu știu dacă se mai află undeva, folclor sau creație cultă. Iar unele figuri și imagini poetice pur și simplu m-au năucit. Intenționez să fac un studiu despre colindele de doliu, dacă mă voi simți în stare, fiind că la așa ceva e nevoie de o putere de pătrundere și o profunzime corespunzătoare. Prin asta, nordul Ardealului - pentru care de altfel aveam o stimă deosebită - a câștigat mult în ochii mei (ceea ce, firește, nu înseamnă mare lucru, de vreme ce și Munții Apuseni îi socot - din acest punct de vedere - ca aparținând tot nordului. (Ovidiu Bîrlea – Ion Talos: *Corespondență 1963-1977*. Ediție îngrijită de Andreea Buzaș. Editura Centrului de Cultură – Augustin Bena, Alba Iulia, 2017, p. 49.)

Colaborarea noastră s-a desfășurat în două etape distincte. Câtă vreme am condus institutul, am avut întâlniri și discuții zilnice, sincere, agreabile, productive. După numirea mea la Universitatea din Köln (1986), contactele noastre au lipsit aproape cu totul timp de câțiva ani, după cum era de așteptat. Au fost reluate prin anii 1990 și mai ales după anul 2000, când, Universitatea din Köln m-a delegat la Cluj, în cadrul colaborării ei cu Alma Mater Napocensis; Ion Cuceu era pe atunci prodecan al Facultății de Studii Europene, unde, cu acordul și cu sprijinul lui, am ținut cursuri și seminarii de antropologie a culturii populare romanice, pentru liniile germană și română, ca și pentru masteranzi și doctoranzi. Tot atunci ne-au apropiat memorabilele simpozioane anuale organizate de el în Institut. Așa se face că în jurnalul meu de zi, ținut începând din toamna anului 1985, când am preluat cursul de literaturi populare romanice la Universitatea din Köln, până aproape de anul 2020, Ion Cuceu se numără printre numele cele mai des citate.

În 1986, când Filiala Cluj a Academiei urma să numească un succesor, notam în jurnal: sunt sigur că nu voi fi întrebat cine ar merita să fie succesorul meu la conducerea institutului, dar, dacă aș fi întrebat, l-aș propune pe Ion Cuceu, el fiind cel mai devotat specialității și institutului, cel mai talentat și mai bine pregătit pentru această funcție. Sub raportul calităților cu care a fost dăruit de Dumnezeu l-am asemănat deseori cu idolul nostru de atunci, Ovidiu Bîrlea.

Aceste cuvinte veneau după o colaborare la cele două corpusuri folclorice (*cimiliturile*

și *proverbele*), care aveau ca model opere ale lui A. Gorovei, Iulia A. Zanne și Lutz Röhrich; a fost o colaborare de succes, chiar dacă rezultatul muncii noastre comune a fost doar parțial valorificată, din cauza penuriei de hârtie și de spațiu tipografic (așa ni s-a explicat atunci) în ultimele decenii ale regimului dictatorial; ele veneau, de asemenea, după o amplă culegere de folclor în zona Meseș-Plopiș, inedită și azi, în arhiva institutului.

Am privit întotdeauna realizările lui Ion Cuceu ca pe o continuare a celor începute de

Ion Mușlea în 1930, încât, într-o scrisoare prilejuită de apariția lucrării *Vechi rituri agrare românești* (în colaborare cu Maria Cuceu, 1988) am apreciat că e făcută în așa fel, încât chiar și Ion Mușlea ar fi scris/vorbit elogios despre ea. Știu că aprecierea i-a căzut bine, considerând că ea îl validează odată în plus ca director al institutului mușlean.

Dovezile de devotament ale lui Ion Cuceu față de trecutul institutului și de specialitatea

noastră m-au impresionat deseori; el a editat o bună parte din opera lui Ion Mușlea: *Cercetări etnologice zonale*, 2004; *Arhiva de Folclor a Academiei Române. Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare*, 2005; a sprijinit editarea de către Cosmina Timoce-Mocanu a corespondenței purtate de Mușlea cu culegătorii arhivei: *Schimburi epistolare cu respondenții la chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei Române*; Cuceu s-a dedicat

editării operei unora dintre colaboratorii principali ai lui Ion Mușlea: P. V. Ștefănuță, E. Petrovici, V. Butură; împreună cu Maria Cuceu a făcut din editarea puțin cunoscutei colecții a lui Ioan Micu Moldovan o temă de suflet: *Folclor din Transilvania I-II* (2014-2015), iar în volumul colectiv *90 de ani de cercetări etnologice la Cluj 1922-2012* (2012) a reunit un mare număr de autori din capitala Ardealului, mulți dintre ei revendicându-se l Ion Mușlea; dar opera cea mai amplă și mai curajoasă a lui Ion Cuceu este *Corpusul răspunsurilor la chestionarele Ion Mușlea* (2015-2022), inițiată și elaborată împreună cu Maria Cuceu și cu Cosmina Timoce-Mocanu, continuată de Anamaria Lisovschi, Ileana Benga, Elena Bărbulescu; lucrarea este un adevărat monument ridicat marelui nostru înaintaș și reprezintă o noutate absolută, nu numai la noi, ci și în alte țări ale Uniunii Europene, ea demonstrând necesitatea editării integrale a marilor fonduri manuscrise; dar lucrarea nu este o simplă editare a materialului cules în perioada 1930-1948, ci totodată o sistematizare tipologică a lui, însoțită de un foarte bogat aparat critic. E pentru prima oară când se editează în totalitatea sa o arhivă de asemenea dimensiuni și sper că exemplul va fi urmat de editarea celorlalte fonduri celebre din istoria folcloristicii noastre. Această lucrare pune în valoare munca deosebită a celor peste 700 de culegători și îl așează pe Ion Mușlea în fruntea marilor folcloriști ai noștri, alături de B.P. Hasdeu și N. Densușianu.

Prin lucrările *Vechi obiceiuri agrare românești, tipologie și corpus de texte*, 1988, *Ritualurile agrare românești. I. Plugușorul în spațiul românesc extracarpatic*. Studiu introductiv și corpus de texte, (2007), Ion și Maria Cuceu și-au înscris numele în rândul celor mai de seamă cercetători români: T. Pamfile, Traian Herseni, Traian Gherman, T. Bănățeanu, D. Pop ș.a., lăsând posterității opere la care vor apela toți cei care se interesează de această temă vastă, a cărei semnificație și importanță pentru istoria poporului român a fost relevantă încă în anul 1905, de N. Iorga (*Geschichte des rumänisches Volkes*).

Ion Cuceu a acordat atenție și cântecului de cătănie, temă atât de specific ardelenescă, și cântecului de nuntă, dar una dintre pasiunile lui a fost cercetarea prozei populare. A publicat studii în colaborare cu Dumitru Pop și cu Olga Nagy, iar corolarul acestei preocupări rămâne magistrala lucrare: *Fenomenul povestitului. Încercare de sociologie și antropologie asupra narațiunilor populare* (1999). Ea a constituit tema tezei de doctorat a lui Ion Cuceu (1978), dar autorul a temporizat publicarea ei (în ciuda tuturor îndemnurilor noastre) până în anul 1999, adică până când a considerat că o poate pune la îndemâna altor cercetători. După o analiză de mare suplețe a cărții, Ion H. Ciubotaru apreciază lucrarea în următorii termeni: „cercetarea sa este una temeinică, bazată pe un material bogat și variat, capabilă să ofere oricând un model pentru eventualele inițiative similare. Nu întâmplător, Viorica Nișcov – una dintre cele mai avizate specialiste în privința prozei folclorice – considera că lucrarea cercetătorului clujean, este „cea mai completă prezentare până în momentul de față a fenomenului povestitului autohton, în

dimensiunea lui istorică, sociologică, funcțională, semiotică și sociolingvistică, bazată pe investigare de materiale publicate [...], fonduri de arhivă, precum și pe cercetări intensive de teren” (Viorica Nișcov, *Ești cât povestești. O fenomenologie a basmului popular românesc*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 127).

Ion Cuceu se numără printre acei cercetători ai culturii rurale care au folclorul în suflet; a dat dovadă de o neostoită pasiune pentru tot ceea ce reprezintă cultură sătească; a sprijinit pe toți cei care i-au cerut ajutorul; a lăsat în urmă o operă de primă importanță pentru cultura noastră. Plecarea lui dintre cei vii e resimțită ca o mare pierdere. Figura lui rămâne un exemplu de devotament față de disciplina dragă nouă tuturor și generațiilor care îl vor cunoaște doar prin opera lui.

Ion TALOȘ

Memoria ethnologica, 2022 (XXII numerele 82 – 85)

Puține sunt, într-adevăr, publicațiile de specialitate care să-și fi păstrat peste ani ritmicitatea, identitatea și ținuta științifică, iar *Memoria ethnologica* este un model din acest punct de vedere. Cu aspectul ei inconfundabil de almanah sătesc, revista reușește să atragă până la fascinație pentru că dincolo de el cititorii descoperă un bi-anuar științific: alături de studii profunde și actuale, află eseuri etnologice și analize etnografice, bogate colecții de folclor zonal, imagini inspirate, realizate de pasionați fotografi-cercetători pe teren, portrete ale unor purtători de patrimoniu.

În acest fel, *Memoria ethnologica* se plasează, într-o manieră inconfundabilă, între un departe și un aproape temporal, punând de acord mărturiile trecutului, modelele de viață ale vechii societăți țărănești, cu ceea ce caracterizează astăzi nu doar ruralismul globalizat, ci și nevoia de identitate a celor dezrădăcinați, regrupați, departe de casă, în sate românești ad hoc în care specificul local contribuie la construirea (uneori improvizarea, alteori recuperarea) unui „național” ori „tradițional românesc”. Acest fapt este posibil pentru că, iată, putem accesa revista băimăreană foarte ușor: se află...la un click distanță. Ni se oferă cu toată generozitatea întreaga ei arhivă, ne sfătuiește – ca într-un dialog prietenesc – s-o împărtășim și să-i discutăm cuprinsul cu prietenii și cunoscuții, ne invită s-o evaluăm, să lucrăm la perfecționarea ei. Așadar, dacă prin titulatură pare să se limiteze la o arie culturală distinctă și restrânsă, în realitate, ea devine un depozitar generos și mereu disponibil al memoriei noastre culturale, un cadru în care culturile se scrutează reciproc, intră în dialog și-și împărtășesc valori și experiențe.

Numerele apărute în 2022 rămân fidele compoziției instituite în urmă cu mulți ani, dar și prezentării grafice cu care deja s-au familiarizat cititorii fideli: studiilor de sinteză, articolelor dedicate unor subiecte de interes pentru specialiști cât și pentru debutanți li se alătură colecții tematice de folclor, portrete de meșteri, note de teren și racursiuri etnografice. Remarcăm, așadar, un echilibru între contribuțiile cu deschidere amplă și analizele de tip etnologic, chiar pe subiecte de multe ori abordate precum portul tradițional, riturile de trecere, narațiunile personale – care aduc abordări și idei împrăștiate de la o generație la alta. Între cele din prima categorie remarcăm un subiect aflat încă în actualitate: raportul globalizare – identitate culturală. Cu toate că s-a lansat cu peste trei decenii în urmă, acesta continuă să capteze atenția noilor generații

de specialiști, fie ei pasionați colecționari de obiecte și imagini, fie tineri cercetători care se confruntă în realitatea imediată, cu multiplele fațete ale afirmării, regăsirii sau chiar reconfigurării etnicității. Chiar dacă, în principiu, nu pun probleme noi, aceste contribuții editoriale au meritul de a menține interesul și vigilența epistemică asupra unui fenomen socio-politic și cultural care încă lansează provocări.

O categorie extrem de utilă care definește inconfundabil *Memoria ethnologica* este cea a documentelor de arhivă: ne referim aici la portretele și evocările meșterilor și creatorilor de frumos tradițional, la descrierile etnografice făcute cu onestitate și atașament pentru subiect și pentru zona cercetată – toate bogate în detalii care le conferă valoare patrimonială, - la notele de teren împărtășite cu generozitate de cercetători neobosiți ai vieții cotidiene cât și ai prilejurilor festive, dar și la culegerile de tradiții orale tot mai prețioase azi, când cadrele de actualizare și purtătorii sunt tot mai puțin numeroși. În aceste pagini perspectivele emică și etică se completează fericit, contribuind la cunoașterea din ambele unghiuri de vedere a unor zone, dar, în același timp, oferind adevărate modele de cercetare și tezurizare pentru cei care se mai îndreaptă către studiul culturii tradiționale și al culturii populare actuale.

Chiar după mai bine de două decenii, revista de etnologie editată la Baia Mare constituie un reper în publicistica română de specialitate, un forum de dezbateri și de interpretare a ideilor și preocupărilor științifice deschis, deopotrivă, generațiilor de cercetători, culegători pasionați, specialiști în resurse culturale și animatorilor culturali rurali. Acest fapt face posibil un dialog viu, continuu, menținerea interesului pentru dinamica vieții și culturii populare actuale dar mai ales pentru vechile ei valori, prelevate și revelate din cele mai conservatoare așezări, și care pot constitui oricând provocatoare subiecte de cercetare nemijlocită.

Constanța și tenacitatea de a păstra un standard ridicat sunt tot atâtea merite prin care se evidențiază echipa redacțională compusă din specialiști pe cât de exigenți, pe atât de pasionați – căci, să recunoaștem, revistele nici nu se scriu, nici nu se editează de la sine!

Narcisa ȘTIUCĂ

Otilia Hedeșan, Rodica Zafiu, Mihaela Bucin, Tudor Sălăgean, Szabó Zsolt, *Dragobete: cinci deschideri*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2020, 96 p.

În ultimii ani a început să se contureze, din ce în ce mai clar, un curent de redescoperire și revalorizare a tradițiilor, atât în discursul public al instituțiilor, cât și la nivel personal. Asistăm la o avalanșă de evenimente cu tematică populară, de la festivalurile muzicale, organizate de primării sau de consilii județene, la atelierele de meșteșuguri din cadrul școlilor sau al muzeelor. De asemenea, eco- și etno-turismul devin moduri alternative de petrecere a vacanțelor și concediilor, în special pentru locuitorii din marile orașe. Totuși, odată cu revenirea în atenția publică a tradiționalului, a apărut și un curent de respingere a împrumuturilor culturale. Poate cel mai evident se manifestă în ceea ce privește așa-zisele „sărbători împrumutate”, precum Halloween sau Valentine’s Day.

Acest volum reunește autori de formații diferite (etnologi, istorici, lingviști), ce își propun să analizeze din mai multe puncte de vedere Dragobetele, o sărbătoare propusă ca alternativă tradițională românească celei americane de Valentine’s Day. Premisele acestui demers pleacă de la o observație lesne de făcut, anume că Dragobetele pare să se fi introdus pur și simplu la un moment dat în mentalul colectiv ca sărbătoare populară generalizată. Dacă alte sărbători, cum ar fi Caloianul sau Paparudele, au stârnit interesul cercetătorilor încă de la începuturile studiilor folclorice românești, Dragobetele pare să fi fost mai degrabă ignorat sau tratat marginal. Prin urmare, volumul celor cinci autori încearcă să răspundă acestei dileme, explicând parcursul istoric al acestei sărbători și analizând felul în care ea este celebrată și promovată astăzi.

Primul capitol al acestui volum, aparținând lui Tudor Sălăgean, istoric și etnograf, analizează dintr-o perspectivă diacronică evoluția acestei sărbători. El utilizează în mare parte analiza filologică pentru a căuta cele mai vechi atestări ale Dragobetelui. Astfel, primele consemnări ale numelui sărbătorii datează aproximativ de la jumătatea secolului al XIX-lea, iar sărbătoarea ca atare intră pentru prima dată în atenția cercetătorilor odată cu lucrările lui Bogdan Petriceicu Hasdeu și ale lui Simeon Florea Marian. Foarte apropiate par să fie și primele menționări ale numelui în literatura cultă, odată cu proiectul mitologiei naționale al lui Dimitrie Bolintineanu. Chiar dacă în ziua de azi este unanim acceptată ziua de 24 februarie ca dată de sărbătorire a Dragobetelui, pentru cercetătorii secolului trecut, realitatea de pe teren nu este atât de omogenă pe cât s-ar crede.

Cel de-al doilea capitol, scris de Rodica Zafiu, lingvist și profesor la Universitatea din București reprezintă o încercare de analiză etimologică a numelui „Dragobete”, precum și una pragmatico-stilistică asupra discursului

actual prin care este legitimată sărbătoarea. Preocupările în legătură originea numelui sărbătorii datează din secolul al XX-lea. Este general acceptat de către cercetători că denumirea provine din slava veche, însă nu același lucru este valabil pentru publicul larg. În dicționare, Dragobetele nu reprezintă doar numele sărbătorii și al personajului omonim, ci prezintă și sensuri din sfera gastronomiei și chiar a entomologiei. Totodată, forma pare să trădeze o particularitate regională din zona Olteniei. În ceea ce privește promovarea actuală a sărbătorii, se apelează la explicații etimologice superficiale, prin simple asemănări fonetice sau chiar pure speculații, fără niciun fundament științific.

Mihaela Bucin, etnolog și profesor la catedra de limba română a Universității din Seghedin, Ungaria, este autorul celui de-al treilea capitol al acestui volum. Ea abordează, dintr-o perspectivă etnologică, diferitele valențe ale Dragobetelui, nu doar cu sensul de sărbătoare, ci și ca instrument magic. Așa cum menționa și Rodica Zafiu în capitolul precedent, Dragobetele apare în dicționare și sub formă de substantiv comun, cu sensul de insectă și, în cazuri mai restrânse, de plantă. Totuși, cel mai adesea, Dragobetele are o componentă ornitologică, aspect pe care îl are în comun cu adversarul său de peste ocean, Sfântul Valentin. De asemenea, apropierea dintre cele două personaje a fost încercată prima dată de Șt. O. Iosif, iar mai apoi de diversele fețe bisericești care promovează sărbătoarea, încercând să-i dea Dragobetelui o însemnătate creștină. Chiar dacă Sfântul Valentin și-a pierdut de foarte timpuriu componenta religioasă, titulatura pe care continuă să o poarte a stârnit tendința de a-l sanctifica și pe autohtonul Dragobete.

Următorul capitol urmărește strategiile actuale de promovare a Dragobetelui în cadrul școlilor românești și este redactat de Szabó Zsolt, profesor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Pentru ca un eveniment să se mențină în comunitate și să devină tradiție, este necesar ca acesta să fie propagat prin canale de comunicare. În cazul Dragobetelui, unul dintre cele mai productive astfel de canale îl reprezintă școala. Ulterior, informațiile cu privire la activitățile desfășurate de elevi cu ocazia sărbătorii sunt preluate și diseminate în publicații scrise, la posturile de televiziune sau în online. Activitățile întreprinse, pe lângă prelegeri ale unor invitați, mai mult sau mai puțin specialiști, și vizionări de materiale etnografice, presupun și inovații de dată recentă (concursuri de cultură generală, de scriere creativă, karaoke, dans etc.), multe dintre ele asemănătoare inspirându-se chiar din tradițiile de Valentine's Day (scriere de bilețele, declarații de dragoste, concursuri pe cupluri etc.)

Otiliei Hedeșan, etnolog și profesor la Universitatea de Vest din Timișoara, îi aparține ultimul capitol al acestui volum. Ea alcătuiește o sinteză a perspectivelor celorlalți autori, descriind simultan felul în care se construiește tradiția. Neavând o bază solidă pe care să se impună, Dragobetele a fost nevoit să împrumute din atributele deja cunoscute ale rivalului său, Valentin. Apare

astfel un caz aparte de sincretism, în care, încercând să se distanțeze cât mai evident de sărbătoarea „străină”, cea românească a ajuns să-i semene aproape întocmai. Dragobetele nu a reapărut în atenția publică pur și simplu, ci a fost încă de la început construit ca alternativă „pur românească”, ce oferea garanția identității unei societăți care se simte din ce în ce mai pierdută în procesul de globalizare.

Dragobetele a fost încă de la început o sărbătoare marginală și secundară. Sărbătorit la date diferite în funcție de comunitate, fluctuând între lunile februarie și martie, asociat unui personaj mitologic secundar, caracterizat sumar și a cărui denumire se regăsește întrebuințată și în alte domenii, Dragobetele îndeplinea toate criteriile ca să devină o sărbătoare uitată. Cu toate acestea, reacția societății române a fost una cu totul neașteptată, adoptând într-un timp foarte scurt reprezentări de cele mai multe ori fanteziste. Fără a constitui o critică a sărbătorii în sine, volumul de față se dorește a fi o analiză critică asupra felului în care Dragobetele a reușit să se impună ca o adevărată sărbătoare românească, în concurență directă cu Valentine's Day. Tot în acest volum regăsim și cea mai bună descriere a vechii (sau noii?) sărbători a dragostei la români: „Străvechi și scandalos de nou, discret dar și provocator, tradițional, chiar uitat și, apoi, reinventat cu pasiune.” (p. 89)

Bogdan-Valeriu-Paraschiv MOCANU

Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu (1956-2021):

65 de ani de provocări istoriografice și culturale,

coord.: Rudolf Gräf, Andreea Buzaș,

Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2022, 296 p.

Apariția unui volum aniversar marchează întotdeauna, în axa timpului, recunoașterea activității științifice a unei instituții sau a unei personalități.

În această notă de apreciere a valorii culturale și continuității cercetărilor științifice, desfășurate în decursul a peste șase decenii, dorim să semnalăm apariția volumului „Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu (1956-2021): 65 de ani de provocări istoriografice și culturale”. Volumul, apărut sub coordonarea prof. univ. dr. Rudolf Gräf și dr. Andreea Buzaș, a văzut lumina tiparului la Cluj-Napoca, în anul 2022, și este editat sub egida *Academiei Române. Centrul de Studii Transilvane*.

Volumul aniversar cuprinde, pe parcursul celor aproape 300 de pagini, studii ale membrilor Institutului, debutând printr-un „Cuvânt înainte” (p. 7-10) și un omagiu „Reprezentanți ai primelor generații de cercetători ai Institutului...” (p. 11-12), semnate de prof. univ. dr. Rudolf Gräf, directorul ICSU Sibiu, gânduri îndreptate către cei care au slujit cercetarea și cultura

sibiană și au contribuit la ceea ce Institutul sibian înseamnă astăzi.

În următoarele pagini, coordonatorii volumului semnează materialele *In honorem*, dedicate academicianului Paul Niedermaier, cel care peste două decenii s-a aflat la conducerea instituției, dr. Sigrid Haldenwang, cercetător, în principal, al „tezaurului lexical al celor 243 de graiuri săsești”, transpuse științific în „Dicționarul graiurilor săsești din Transilvania”, profesorului Vasile Ciobanu, specialist în „istoria minorităților naționale, istoria orașelor din România în secolele XIX-XX, istoria elitelor din România în sec. XX, istoria culturii, bibliografie istorică...”, prof. univ. dr. Ilie Moise, etnolog și cercetător neobosit al culturii și civilizației tradiționale românești.

Urmează apoi felicitările și mesajele rostite cu prilejul sesiunii aniversare de comunicări științifice a Institutului sibian, eveniment care a avut loc în data de 10 decembrie 2021. Primul dintre acestea a fost rostit de președintele Academiei Române, acad. Ioan-Aurel Pop, care a amintit, printre altele, colaborarea avută cu doi dintre directorii ICSU: profesorul Thomas Nægler și acad. Paul Niedermaier. Au urmat mesajele acad. Paul Niedermaier, președinte de onoare al Comisiei de Istorie a Orașelor din România, care timp de peste două decenii s-a aflat la conducerea acestui Institut, prof. univ. dr. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, director al Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, mesajul prof. univ. dr. Cornel Sigmirean, director al Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” din Târgu Mureș, prof. univ. dr. Ion Taloș, de la Universitatea din Köln, și mesajul prof. univ. dr. Sorin Radu, rector al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

În continuare, volumul cuprinde capitolul „Studii și articole. Profilul științific al Institutului, publicații, colecții...”, studii strict legate de activitatea științifică, desfășurată în cadrul ICSU Sibiu.

Primul dintre acestea, intitulat „Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu la 65 de ani de la înființare”, este semnat de dr. Vasile Ciobanu, de peste cinci decenii cercetător în cadrul institutului sibian (p. 29-58). În material, autorul amintește momentele importante, adeseori dificile, prin care a trecut instituția, ținând cont de contextul istoric, deloc propice cercetării culturii unei etnii, care, după cel de-al Doilea Război Mondial, a fost privită dintr-o anumită perspectivă politică. Personalitatea cercetătorilor care și-au adus de-a lungul timpului contribuția la calitatea materialelor, dar și colaborarea cu alte centre de cultură, atât din țară cât și din străinătate, au făcut ca ICSU Sibiu să ajungă astăzi o prestigioasă instituție, recunoscută la nivel național și internațional.

Următorul material, „Dicționarul graiurilor săsești din Transilvania în decursul vremii” (p. 59-79), este semnat de cercetătoarea dr. Sigrid Haldenwang, angajată a Institutului din același an cu semnatarul precedentului material. Studiul argumentează importanța cercetărilor – „lucrare de referință pentru istoria generală a limbii germane și cercetarea dialectelor, pentru cercetarea așezărilor, pentru studiile privind echilibrul lingvistic, natura

contactelor lingvistice, interferențele cu limbile învecinate, pentru studii de etnografie...”.

Al treilea material, „*Studii și comunicări de etnologie* în contextul celor șase decenii și jumătate de cercetare etnologică instituționalizată la Sibiu” (p. 80-92), este semnat de către prof. univ. dr. Ilie Moise. Pe parcursul studiului este evocată, prin intermediul presei și al corespondenței din acei ani, imaginea unor importante personalități, care de-a lungul anilor au fost sufletul revistei etnologice. Organizată inițial sub forma unui buletin științific, revista a fost numită „*Studii și comunicări*”, apoi „*Studii și comunicări de etnologie*”, devenită periodic al Academiei Române. Apariția revistei s-a concretizat prin tipărirea unui număr de 35 de volume. Analizând întregul efort depus, de la apariția unui simplu „buletin științific” la acela de periodic apărut sub egida Academiei Române, autorul concluzionează că „rețeta succesului este simplă și conține doar *voință* în cantități egale cu *sacrificiu și generozitate*”.

Dr. Andreea Buzaș semnează materialul intitulat „*Colecțiile de folclor ale Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu – parte integrantă a celor mai importante arhive de specialitate din România*” (p. 93-105). Pornind de la inițiativa înființării arhivelor de folclor în România, autoarea prezintă parcursul istoric care a dus la dezvoltarea arhivei de folclor a ICSU Sibiu. Arhiva institutului, beneficiară a unei moșteniri începută încă de la înființarea „*Asociațiunii transilvane*”, s-a concretizat într-un instrument atât de util cercetătorilor, într-o lume aflată într-o continuă și rapidă schimbare, în care aspectele legate de tradiții par a fi puse într-un con de umbră.

Următoarea secțiune a volumului, intitulată „*Proiecte și teme de plan*” se deschide cu studiul arheologilor dr. Maria Crîngaci Țiplic și prof. univ. dr. habil Ioan Marian Țiplic: „*Biserica fortificată din Cisdădie. Rezultate preliminare ale cercetărilor arheologice*” (p. 106-130). În prezentul studiu sunt evidențiate structurile de arhitectură și prezența mormintelor, care au precedat actualul monument de cult. Toate aceste vestigii au văzut lumina zilei în urma câtorva campanii arheologice, sugerând prezența unui edificiu ecleziastic anterior. Să fie acesta legat de momentul primei colonizări a zonei? Probabil cercetările viitoare vor aduce mai multe lămuriri.

Prof. univ. dr. Zeno-Karl Pinter și dr. Claudia Urduzia semnează materialul „*Cetatea Orăștie - colțul de nord-est și turnul circular uitat*” (p. 131-150). În urma cercetărilor arheologice preventive desfășurate în anul 2021 (cercetări arheologice sistematice s-au desfășurat aici, începând din 1991, de-a lungul a zece campanii), în zona centrală a orașului, incintă care „*protejează trei edificii de cult: rotonda, descoperită arheologic, biserica reformată (inițial biserică parohială catolică, ridicată în a doua jumătate a secolului XIII) și biserica luterană, mai nouă (1820)*”. În urma cercetărilor au fost descoperite urme ale unor anterioare amenajări, materiale de construcție, fragmente de ceramică și sticlă, de cahle, monedă, materiale organice etc. Menționăm doar faptul că realizarea a numeroase campanii de cercetări în această zonă reușește,

piesă cu piesă, să întregască imaginea așezării medievale Broos.

Următorul material, „Oșteni de nădejde și rebeli de temut. Rolul militar al sașilor în Transilvania medievală (secolele XIII-XV)”, este semnat de dr. Liviu Cîmpeanu (p. 151-166). Autorul abordează un subiect mai puțin dezbătut în lucrările de specialitate, de altfel destul de lacunar în documente, excepție făcând bătălia din 13 octombrie 1479, descrisă de umanistul și cronicarul italian Antonio Bonfini. Este vorba de organizarea militară și campaniile regalității maghiare la care au participat sașii, colonizați la frontiera de sud a Transilvaniei. În material sunt menționate câteva dintre aceste acțiuni militare desfășurate între secolele XIII-XV, în interiorul și în afara provinciei.

Dr. Julia Derzsi este prezentă în paginile volumului cu materialul „Registrelle de socoteli din secolul al XVI-lea ale Sibiului, ale celor șapte scaune și ale Universității săsești. O abordare sistemică a tipului de sursă” (p. 167-183). Sunt amintite tipurile de documente abordate, un istoric al cercetărilor acestor surse, dar mai ales valoarea socotelilor orășenești ca sursă istorică, fapt care ne permite „să înțelegem istoria economică și instituțională a orașului”. Așa cum afirmă autoarea: „cel mai bun mod de a înțelege cum a funcționat administrația și cum și sub ce formă au fost întocmite registrele de socoteli este de a le examina împreună și de a plasa informațiile în cadrul istoric instituțional adecvat” (p. 183).

Studiul „Planul vetrei și islazului orașului Roman din 1848” este semnat de dr. Dan Dumitru Iacob (p. 184-227). Amplul material oferă, așa cum devăluie, de altfel, titlul, o imagine asupra structurii și topografiei orașului amplasat la confluența râurilor Moldova și Siret, a rețelei stradale și a locațiilor unor edificii importante pentru comunitate. Autorul afirmă de asemenea faptul că „analiza planului și a resurselor documentare asociate ne-au permis să conturăm și câteva repere din viața și activitatea lui Gheorghe Vucinic, cel care a realizat ridicarea topografică...” (p. 207) la mijlocul secolului al XIX-lea.

Următorul material, semnat de dr. Alexandru Nicolaescu, este intitulat: „Situația epidemiilor reflectată în presa românească din Transilvania (1867-1918)” (p. 228-252). Așa cum sugerează încă de la început autorul, situația pandemiei de Covid-19 a trezit din nou interesul cercetătorilor asupra documentelor de epocă, referitoare la periodicitatea și efectele epidemiilor care au afectat societatea transilvană, dar și măsurile de siguranță adoptate, toate aceste lucruri, văzute prin ochii presei populare, cât și ai revistelor și ziarelor locale.

Dr. Anda-Lucia Spânu aduce în atenție „Începuturile protecției patrimoniului arhitectural românesc: Emille-André Lecomte du Nouy” (p. 253-273). Studiul analizează contribuția arhitectului și restauratorului francez, membru al Academiei Române și membru salariat al Curții Regale, o reflecție asupra metodelor restaurării și conservării patrimoniului arhitectural, inovațiile introduse în practicile patrimoniului, unele dintre aceste metode astăzi, desigur, contestate.

Ultimul material din prezentul volum, „Fațete ale comicului în literatura umoristică a scriitorului sas Schuster Dutz”, este semnat de dr. Oana Nora Căpățână (p. 274-296). Deși, așa cum afirmă autoarea, suntem tentați a considera ca un lucru de la sine înțeles „lipsa de haz a germanilor”, descoperirea scrierilor etnicului sas Schuster Dutz pare că va contrazice stereotipul. Materialul de față, bine documentat, relevă activitatea prolifică a acestui autor, trecut uneori prin momente dificile, așa cum este internarea în anul 1945 în lagărul de la Caracal. Reabilitat în anul 1965, unele dintre operele sale au fost traduse și tipărite și în limba română.

În încheiere, adresăm aprecieri celor care au contribuit la realizarea acestui volum, prinos de recunoștință adus înaintașilor, celor care au creionat parcursul științific al Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu, la aniversarea a 65 de ani de activitate culturală.

Adrian STOIA

O imagine în relief a Maramureșului istoric și contemporan

Nicolae Iuga, *Maramureșul – Floarea cu cinci petale*,

Editura Limes, 2019, 216 p.

Cartea „oarecum etnologică” (*Maramureșul – Floarea cu cinci petale*, Editura Limes, 2019, apărută cu sprijinul Consiliului local și al Primăriei orașului Săliște de Sus) pe care mi-a trimis-o Nicolae Iuga (venind oarecum în întâmpinarea formației mele de etnolog, după ce mă entuziasmasem volumul său memorialistic *Cu lanterna lui Diogene prin Facultatea de Filosofie*), recompune o altă imagine, mult mai puțin convențional-etnografică și turistică, a Maramureșului, atât în dimensiunea lui istorică (pe palierele antic, medieval și contemporan), cât și în cea etnologică și sociologică. Or, aceasta se întâmplă tocmai pentru că autorul, de formație filosofică, schimbă perspectiva cu fiecare din cele douăsprezece capitole (adevărate studii tematice, precedate fiecare de câte o pagină de *Abstract* în limba engleză), incluzând nu doar mai sus amintitele discipline (etnologie, istorie, sociologie), ci și elemente de heraldică, de critica de artă (pictura maramureșanului Valentin Rozsnyai, semnificațiile de adâncime ale Coloanei fără sfârșit a lui Brâncuși, ale cărei forme modulare se regăsesc și în arhitectura tradițională maramureșeană), de lingvistică generală (autorul vorbind aici despre limbajul traducerii textelor sacre, al Bibliei îndeosebi, dar și – într-un *Altfel de Glosar* final - despre lexicul regional, cu îndepărtate rădăcini latine), dar mai ales lăsându-se tentat, măcar pe alocuri (cum era și firesc), de conceptualizarea filosofică, de sensurile adânci ale tuturor acestor căutări ale unui profil identitar regional, și nu numai.

Astfel că, încă din primul capitol, Nicolae Iuga nu ne o feră o singură, convențională perspectivă introductivă, ci trei, convins că „simpla descriere în cuvinte a ceea ce se vede sau aude (respectiv perspectiva etnograico-folclorică descriptivă, n.n.), fără un sens transcendent, nu este încă știință” (p. 15): anume, una a cercetării etnografic-empirice, a Maramureșului bătut la pas de către Tache Papahagi (machidon, de la limita sudică a românismului, așadar un „ochi străin”, de o vie și proaspătă mirare) și descris apoi în lucrarea din 1925, *Graiul și folklorul Maramureșului*; a doua, a folcloristului hermeneut Mihai Pop, care credea că „descrierea unui obicei ar trebui să nu aibă altă menire decât aceea de a prezenta date informaționale suficiente pentru a putea pătrunde până la sens” (cf. *Obiceiuri tradiționale românești*, 1976, p. 5); respectiv o a treia, a (subînțelegem) autorului însuși, care ne îndeamnă „spre o hermeneutică fenomenologică”, convins fiind, pe urmele lui Hegel-Husserl-Heidegger, că lumea implică o dialectică inerentă, o alternanță dintre *nomen* și *phae-nomen*, dintre lucrul-în-sine și fenomen, dintre adevărata natură a omului și aparența sa mascată (cum va explica ceva mai departe, în capitolul patru, despre *Măștile de Viflaim*, la p. 78). Nicolae Iuga înțelege fenomenologia (pe urmele mai sus amintiților filosofi) ca o știință a vieții generatoare a Spiritului. El crede că: „Pentru cercetătorul empiric etnograf și pentru omul de știință etnolog, natura cercetărilor sale, faptele de viață spirituală ale popoarelor trebuie examinate cu o gândire călăuzită de intenția regresării spre arhetipuri prin <<punerea între paranteze a lumii înșelătoare a fenomenelor>> (Husserl), arhetipuri în înțelesul pe care îl dă termenului Carl Gustav Jung, acela de <<imagini ale unor modele arhaice, care sintetizează experiențe originare ale umanității, care se află depozitate în inconștientul colectiv al popoarelor și care influențează comportamentul indivizilor la modul inconștient.>>” (p. 26, cu trimitere la C. G. Jung, *Opere complete 1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, 2003, p. 53-55).

O convingătoare ilustrare a acestor principii teoretice este chiar capitolul al doilea, *Lupul dacic, de la stindard la arhetip*, în care, pe cca 30 de pagini și în opt subcapitole, autorul reface unitatea simbolică lup-șarpe-zmeu-balaur-dragon, urmărind astfel acele structuri de mentalitate arhaică (*lycanthropia*, respectiv credința în transmutația om-lup și invers, inclusiv) ce au condus spre înființarea, la un moment istoric dat, a Ordinului medieval al Dragonului, explicând totodată și inserția în această paradigmă a cunoscutei imagini creștine a Sfântului Gheorghe ucigând balaurul cu sulia (ca inversare a imaginii „draconarului” dac, respectiv a purtătorului cunoscutului „dracon” înfipt în sulia).

Din capitolul al treilea aflăm nu doar *Cum și de ce s-a înființat Asociația culturală „Bogdan – Dragoș”?*(3.1), ci și *Câteva chestiuni de ordin istoric și simbolic* privitoare la anume elemente heraldice din blazoanele drăgoșeștilor și ale bogdăneștilor, între care nu doar cel atât de cunoscut al bourului/zimbrului din viitoarea stemă a Moldovei (cu disocieri mai clare decât oriunde între cele

două elemente fuzionante în timp), ci și cel – mai puțin cunoscut – al rozetei cu cinci elemente din ornamentica maramureșeană, cu rădăcini în floarea cu cinci petale din aceeași stemă a Moldovei (element ce dă titlul volumului), preluată din blazonul bogdăneștilor, „în fapt un simbol al vieții [...], încărcată de complexe semnificații mitologice și esoterice” (p. 66).

Capitolul al patrulea, ziceam, decriptează *Măștile de Viflaim*, dar o face prin anume concepte filosofice: mai întâi, cel utilizat de Blaga, de *personanță* (fenomen de răzbatere în conștiință a „ceva” din inconștientul colectiv, cu care filosoful culturii explică pătrunderea unei anume configurații spațio-temporale într-un orizont stilistic-cultural); apoi, prin raportul Viață (ca problemă preponderent socială)-Moarte (ca problemă strict individuală); ca și prin aristotelianul *katharsis* (ca stârnire a unor patimi tocmai cu scopul curățirii lor).

Capitolul al cincilea reface *câteva elemente de civilizație feudală românească în bazinul Tisei superioare*, mai ales pe acelea de drept cutumiar românesc (*Jus Vallachicum*), pe baza Diplomelor maramureșene, de noblețe și proprietate, din secolele XIV-XV, publicate la începutul sec. XX de către Ioan Mihalyi de Apșa (Szighet, 1900). Este vorba despre funcționarea, pe același teritoriu (cel al celor 104 sate ale Maramureșului medieval, situate la stânga și la dreapta Tisei superioare), de-a lungul mai multor secole, a două principii de drept: cel regal, maghiar, de limbă latină scrisă (concretizat în amintitele Diplome), paralel cu cel cutumiar și oral, românesc, de tradiție mult mai veche, pe care Diplomele regilor maghiari nu fac, de obicei, decât să-l consfințească și întărească scriptic. Interesant este însă exemplul selectat de autor, de biruință a principiului celui mai vechi, local, cutumiar și oral, într-un anume caz în care cele două principii nu mai sunt, ca de obicei, convergente, ci se ciocnesc și se exclud, generând un litigiu ce s-a întins pe mai bine de o jumătate de secol. Este vorba de succesiunea lui Costea, fiul lui Dragoș de Giulești, care, murind fără urmași, vrea să-i transmită testamentar surorii sale Stana drepturile de proprietate, lucru posibil doar în virtutea dreptului regal maghiar, nu și a celui cutumiar românesc, care dădea câștig de cauză verilor lui Costea, exclusiv pe linie masculină. Litigiul se polarizează între Petru Gherheș, fiul Stanei, și Pop Nan, descendent pe linie masculină al lui Dragoș de Giulești, și se concretizează în judecăți și „executări” (în termenii actuali) regești, pe de o parte, dar și în coalizări ale mai multor cnezi, pe de altă parte, și contrapuneri cu armele față de sentința regală a lui Ladislau II, care, în cele din urmă, renunță la a-l mai susține pe Petru Gherheș, fiul Stanei. Lucru care atestă forța dreptului cutumiar românesc în epocă, deși dovezile scrise rămase până azi vorbesc exclusiv despre funcționalitatea celui regal maghiar.

Un alt element deosebit de important de civilizație românească pe cursul superior al Tisei îl constituie ridicarea Mănăstirii de la Peri, în 14 august 1391 (ca urmare a călătoriei la Constantinopol a voievodului Drag, urmaș al lui Dragoș, descălecătorul de la 1357, dar și ctitorul mănăstirii Peri) la rangul de Stavropighie a Patriarhiei de la Constantinopol, investită practic prin aceasta cu

prerogative episcopale. Din păcate, mănăstirea nu-și va putea păstra acest statut, uzurpată fiind, începând cu 1397, de cea de la Munkacs (pe teritoriul Ungariei, inițial de ortodoxie ruteană), susținută de regii maghiari, cea de la Peri ajungând să fie demolată în sec. al XVIII-lea. Aș adăuga că, astăzi, tradiția acesteia se vrea preluată (după anul 2001) și prelungită de către mănăstirea de la Săpânța, din stânga Tisei (pe teritoriul românesc), situată nu departe de locul, din dreapta Tisei (azi, pe teritoriul ucrainean) unde a fost prestigioasa mănăstire de la Peri.

Capitolul al șaselea, *Începuturile scrisului în limba română*, creează contextul istoric necesar pentru o mult mai bună înțelegere a faptului că primele texte religioase în limba română sunt așa-numitele „texte maramureșene”, descoperite și publicate în Moldova primei jumătăți a sec. al XIX-lea, dar menționând originale (nenumite, niciodată găsite), care ar fi fost traduse în zona în discuție, ale cărei particularități regionale de rostire (rotacismul) le perpetuează. Autorul presupune, convingător, că aceste prime traduceri s-ar fi făcut la mănăstirea Peri. Aceasta pentru că, pe de o parte, mănăstirea ar fi avut capacitatea instituțională și mediul intelectual necesar, iar pe de altă parte pentru că tocmai această zonă românească ar fi fost cea mai apropiată geografic și prima care a absorbit influența ideilor reformiste ale lui Jan Hus (cea mai importantă fiind tocmai abandonarea limbilor „sacre” pentru cele vii), idei vehiculate în mediul teologal ceh, vecin, cu un secol mai devreme decât cele ale lui Luther și Calvin, care vor genera marea Reformă. Textele ar fi ajuns apoi la mănăstirile din Moldova în contextul repetatelor jafuri și incendieri la care trimișii regilor maghiari ar fi supus mănăstirea Peri. Așa cum, de altfel, a ajuns și Gramata originală, în limba greacă, a Patriarhului Antonie al IV-lea, adusă la 1391 de la Constantinopol de către voievodul Drag, nepot al lui Dragoș descălecătorul, prin care mănăstirea Peri era ridicată la rang de Stavropighie (Gramată a cărei replică în latină s-a păstrat în arhivele regale maghiare, fiind publicată de Ioan Mihalyi de Apșa în corpusul Diplomelor maramureșene, la 1900).

Capitolul al șaptelea, despre *vechile traduceri ale cărților bisericești*, prilejuiește autorului subtile observații privitoare la traducerea textelor sacre. Aflat acum pe urmele mitropolitului Andrei Șaguna („Iară limba noastră e pom viu, care în toată primăvara se schimbă, ramurile bătrâne și fără suc se uscă și cad, mlădițe tinere ies și cresc...” – p. 124, cu trimitere la *Biblia de la Sibiu*, 1856-1858, p. VIII), Nicolae Iuga crede că „este stabilit axiomatic că limba Bibliei pentru un popor se poate face o doar singură dată”, deoarece „cuvântul biblic capătă în timp de secole o patină și o aură de sacralitate, primește puternice conotații de ordin cultic, care îl face nesubstituibil. Încercări de a realiza traduceri tehnice, *ad litteram*, aduse la zi sub raport lingvistic, pot să substituie în mod necugetat un cuvânt cu sinonimul său și, chiar dacă sinonimul este perfect, rezultatul unei traduceri *mot à mot* poate fi catastrofal; se prăbușește sistemul conotativ al contextului și sacralul devine vernacular, iar

solemnitatea se transformă în trivialitate” (pp. 121-122); pe când „trupina pomului” rămâne mereu aceeași, necesitând doar „diortisiri” (îndreptări).

Simt nevoia să admir atari subtile observații lingvistice, ca și simțul limbii vădit de textul în ansamblu al volumului, ale autorului Nicolae Iuga (cândva, elev olimpic la limba și literatura română) și să le întăresc și printr-o referință la unul din *Studiile de tipologie a culturii* ale lui I. M. Lotman (traduse la noi de Mihai Pop în 1974), unde se spune la un moment dat că de la un text religios se așteaptă un atât de înalt grad de autenticitate, încât se poate accepta neînțelegerea unui cuvânt (sacrificându-se, astfel, denotația în favoarea unei conotații misterioase, inaccesibile).

În același spirit, de gândire critică, ce nu ocolește, ci chiar caută și provoacă problematizarea, dar și o cât mai amănunțită și nuanțată contextualizare, se desfășoară și capitolele următoare. În al optulea, se explică denumirea localității natale a autorului, Săliștea de Sus, atât termenul de bază („săliște”, din sl. *selo*=sat, ca veche vatră de sat, abandonată și reluată ulterior), cât și determinativul „de Sus”, în condițiile în care o „Săliște de Jos” mai existase doar în dreapta Tisei, la cca 100 km în aval, în Maramureșul din Ucraina, pe cursul inferior al Văii Iza Neagră. În cel de-al nouălea capitol, *Maramureșul contemporan văzut de sociologul Gherghe Șișeștean (1954-2012)*, așa-zisul „Maramureș etnografic” este văzut ca o reconstrucție teoretică a folcloriștilor, bazată exclusiv pe o memorie culturală pasivă. El este prezent doar în Muzeul Satului din Sighetu Marmației și pe pliantele turistice, pentru că Maramureșul real este atins deja de al treilea val al „dezțărănizării” satului tradițional: primul fiind apariția urbanului mineresc din anii '50-'60; al doilea – migrația la muncă în străinătate (Spania, Italia) din anii '90-2000 (paralel cu transformarea „tradiției” în formă de spectacol, fără legătură cu realitatea cotidiană), astăzi noi fiind confrunțați cu un fenomen de neo-ruralizare, cu configurarea unui sat „deșțărănizat” și neagricol, evident în schimbarea arhitecturii tradiționale (ca material de construcție, formă, culoare, funcționalitate), dar și în apariția fenomenului neo-etnografic și turistic al „cimitirului vesel” de la Săpânța. În ecuația cognitivă a acestor fenomene, autorul introduce nu doar rezultatele cercetărilor sociologului menționat în titlul capitolului, ci și observațiile antropologului american D. Kiedekel, care remarcase (încă din perioada comunistă) mutarea accentului principal al statusului social de pe proprietatea asupra pământului, pe gospodăria restrânsă (pp. 152-153).

Dimensiunea poetic-sensibilă a autorului, de profundă înțelegere a artei, ni se dezvăluie în capitolele al zecelea și al unsprezecelea. În primul, Coloana fără sfârșit de la Târgu Jiu a lui C. Brâncuși este înțeleasă în contextul monumentelor funerare arhaice românești (inclusiv maramureșene), dar mai ales în cel al unor aspirații eterne ale sufletului omenesc, „arătându-ni-se nouă ca o simplă cale aurie spre cer, vălurită la nesfârșit, la fel cum, la răsăritul soarelui din mare, o cărare de raze și foc se așterne părelnică pe valuri, de la

picioarele noastre până la depărtarea fără sfârșit a astrului luminii. Ne lipsește numai credința că putem pași pe ea și că putem merge pe ape fără să ne scufundăm.” (p. 163). Apoi, în capitolul următor, autorul își continuă, fericit și convingător, răsfățul de a se substitui criticului de artă, vorbind despre *infiniul bun și răscumpărarea tipului într-o reprezentare plastică*, anume în pictura maramureșanului Valentin Rozsnyai, care îi prilejuiește profunde considerații filosofice despre timp și despre nevoia tipic umană de a cuprinde și integra infinitul: „Timpul nu curge continuu, uniform și într-un singur sens, decât pentru simțul comun. [...] Sigur, timpul nu este omogen, a crede contrariul este o iluzie. [...] Or, pe de altă parte, Spiritul omenesc are o nevoie constitutivă de raționalitate integrală a lumii. Raționalitate pe care, dacă nu o poate realiza efectiv, atunci măcar o raționalizează.” (p. 169-170-171). De aceea avem, pe de o parte, „infiniul rău”, ca reprezentare comună a spațio-timpului concret, dar avem, pe de altă parte, și „infiniul bun”, ca reprezentare în oglinda Spiritului a „infiniului rău” recurbat în sine, reflectat în sine, acolo unde fiecare existență e un cerc (naștere-viață-moarte), iar „infiniul bun” devine „un cerc de cercuri” (cf. Hegel). „Infiniul bun” ar fi, deci, cel al contracarării timpului-Cronos (devorator), cel al răscumpărării vieții-în-timp prin viața-în-valori, spirala creșterii în afară devenind (prin oglindire) spirala coborârii înlăuntru, îndărăt, în virtual.

Cel de-al doisprezecelea și ultimul capitol reface, prin prisma celor 51 de numere săptămânale ale ziarului „Sfatul” din Sighet (decembrie, 1918 – 1919), o istorie zbuciumată a vremii, o „istorie care nu se învață la școală”, cea a confruntărilor etnice româno-maghiare și româno-ucrainiene de la sfârșitul Primului Război Mondial, când guvernul bolșevic al lui Bela Kun (și al primului ministru Karolyi Mihalyi) au refuzat să recunoască hotărârile Antantei (cum, subsidiar și neoficial, mai refuză și guvernul actual, n.n.) și au comis atrocități în vestul liniei provizorii de demarcație pe care se așezase armata română, linia Lugoj-Brad-Câmpeni-Ciucea-Zalău-Baia Mare-Sighet (vezi, de exemplu, masacrul de la Târgu Lăpuș sau uciderea purtătorului de steag românesc Ion Arion în gara Teiuș, în drumul cu trenul spre Adunarea de la Alba Iulia – p. 180); iar trupele bolșevice ucrainene, comandate de un anume Vorovitz, au ocupat câteva localități din nordul Maramureșului.

Cum anticipam încă din primul aliniat, Nicolae Iuga își încheie admirabilul volum cu *Un altfel de glosar*, cuprinzând o seamă de cuvinte din latina vulgară fosilizate în graiul arhaic maramureșean, performate de maramureșenii în vârstă până în urmă cu trei-patru decenii, arhaisme comune cu limba Vulgatei, precum *airlea*, *blem*, *frâmbdie*, *jământări*, *lăut*, *mas*, *oarzâne*, *teglă*, *vargă*, *vintre*, *zipt* etc, ilustrate fiecare printr-un citat din această primă variantă latină, din secolul al IV-lea, a Bibliei.

Ca etnolog, autorul acestor rânduri s-ar fi bucurat, poate, să fi găsit „topită” în volumul lui Nicolae Iuga și imaginea pe care și-a făcut-o despre Maramureșul de dinainte de 1989 antropoloaga americană Gail Kligman, în

lucrarea *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania* (Editura Polirom, 1998). Dar, cu sau fără această componentă, imaginea pe care ne-o dă Nicolae Iuga despre Maramureș pare a fi, deocamdată, cea mai autentică și mai convingătoare, cel puțin dintre cele ale ultimului sfert de secol.

Vasile V. FILIP

Corina Mihăescu, *Știință și simbol în ceramica de Horezu. Element de patrimoniu UNESCO*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, 463 p.

Dacă vrei să vinzi o carte ori un spectacol sau dacă vrei să emoționezi de-a binelea – ai nevoie de o poveste! Până și cerșitul are nevoie de o poveste! „Mâna-ntinsă, care nu spune o poveste, nu primește pomană!”, declara Gheorghe Dinică într-o celebră replică. Iar cartea Corinei Mihăescu – *Știință și simbol în Ceramica de Horezu. Element de patrimoniu UNESCO*, Editura Mega, Cluj-Napoca 2023 – ne spune o superbă poveste: *povestea lutului miraculos de la Horezu*. Și asta pentru că olarul de la Horezu a împrumutat ceva din preocupările Demiurgului: *a ars și-a smălțuit oalele... le-a făcut să sune dându-le, astfel, suflet și viață!* O credință specifică zonei, o poveste care prinde viață atunci când este spusă de talentata noastră colegă de la Institutul Național al Patrimoniului, dr. Corina Mihăescu, povestea lutului de la Horezu – și mai cu seamă a olarilor de-acolo atinși de aripa dumnezeirii – s-a întrupat în câteva cărți și zeci de articole (inclusiv un *Dosar UNESCO!*), pentru care merită toate felicitările.

Știință și simbol în ceramica de Horezu – unul dintre cele mai elegante volume tipărite în ultimii ani – apărut în condiții grafice de excepție, confirmă încă o dată, calitățile Corinei Mihăescu de eminent cercetător al ceramicii tradiționale din România – acest segment al culturii și civilizației populare cu un rol aparte în conturarea identității noastre.

Și în acest volum, precum și în teza de doctorat *Ceramica populară din Oltenia*, se poate ușor detecta natura discursului științific sprijinit pe nume celebre precum B. Malinowski, Mauss, Claude Lévi Strauss, F. Laplantine, Jean Copans. Autoarea pornește de la tiparul clasic, monografic, dar evită cu grijă clișeele și stereotipurile, stabilind o relație specială între cercetător și cel cercetat, care declanșează două moduri de «a spune», de a scrie și de a citi, care se întrepătrund reciproc.

În această cercetare monografică a celui mai reprezentativ centru de ceramică din spațiul românesc simți cât de temeinic a fost însușită lecția școlii gustiene pe care a adus-o „la zi” după ce a trecut-o, mai întâi, prin experiența structuralistă a școlii antropologice inițiată de Claude Lévi Strauss. Acuratețea exprimării, expresivitatea limbajului și autoritatea maestrilor invocați (Tzigara Samurçaș, Paul Petrescu, Paul H. Stahl) fac din această carte un model de

cercetare antropologică. Adevărul este că pe tot parcursul lucrării autoarea face proba unui real talent de interpret cu o subliniată putere de creativitate, cu o aparte capacitate de a surprinde elementele esențiale, definitorii ale centrului de ceramică studiat, de la istoricul așezării și al meșteșugului până la starea actuală și perspectivele acestuia într-o lume a unei perpetue tranziții, pornită pe calea integrării europene.

Structurată în 11 capitole (*Legenda ceramicii de Horezu; Studii și cercetări – repere bibliografice; Considerații etnolingvistice; Lungul drum de la meșteșug la artă; Ornamentica – semne și simboluri; Panteonul vivanț al Horezului; Importanța artei olarului în devenirea unui meșteșug; Testamentul olarilor; O istorie a Târgului Cocoșul de Hurez; Monitorizarea elementului UNESCO „Ceramica tradițională de Horezu și tehnicile asociate acesteia”*. *Aspecte ale salvagărdării; Comoara Horezului – hrană sufletească, iubire, preaînțeleaptă îmbelșugare*), flancate de *Introducere* și *Considerațiile finale privind Colecția-tezaur a Horezului*, cartea cercetătoarei Corina Mirela Mihăescu concentrează o bogată informație care țintește exhaustivul, sprijinită pe o amplă bibliografie, dar și pe o serioasă documentare în teren, biblioteci și arhive. Baza documentară completă, împreună cu ilustrațiile atât de sugestive, *Glosar* și *Lista ilustrațiilor*, și câteva sute de trimiteri bibliografice, fac din acest volum o solidă și laborioasă lucrare științifică privind ceramica populară din Horezu, care completează, în chip fericit, literatura românească de specialitate. Tonul ușor polemic, menținut pe întreg parcursul redactării, împreună cu siguranța exprimării și ineditul scriiturii, fac lectura agreabilă și atractivă. Performanța științifică de astăzi se datorează, fără dubii, efortului său constant, susținut de o permanentă legătură cu terenul, cu civilizația și cultura de tip tradițional.

Concluzionând, putem afirma, cu toată certitudinea, că ne aflăm în fața unei lucrări de stringentă actualitate, datorată celui mai complet specialist în ceramica de factură populară din arealul românesc.

Ilie MOISE

Cronica

Anul etnologic 2023 s-a axat, ca cel precedent, pe promovarea Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu și a sectorului de etnologie în lumea științifică românească, printr-o susținută colaborare la principalele acțiuni cu profil etnologic, precum *Salonul Național al Cărții de Etnologie* (martie, Râmnicu Vâlcea), *Festivalul Național de Interpretare „Lucreția Ciobanu”* (aprilie, Sibiu), *Olimpiada Națională „Meșteșuguri Artistice Tradiționale”* (iulie, Sibiu), *Conferința Națională a Asociației de Științe Etnologice – ASER* (noiembrie, Bistrița), care i-au asigurat o reală vizibilitate. În același timp, redacția revistei noastre a fost implicată în realizarea de prefețe și publicarea unor articole de specialitate în presa locală (*Tribuna – Sibiu* și *Unirea – Alba Iulia*) și națională (*Academica*, *Buletinul Informativ al Institutului Național al Patrimoniului*). De asemenea, redactorul-șef s-a implicat în acțiuni cu un profund caracter didactico-științific, precum comisiile de doctorat sau cele de evaluare ale unor instituții de cultură din județul nostru. Acțiunile de promovare a institutului și a sectorului de etnologie au fost stimulate și de aniversarea profesorului Ilie Moise la împlinirea vârstei de 75 de ani, moment marcat de multe dintre instituțiile cu care a colaborat: *Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul” Vâlcea*, *Muzeul ASTRA Sibiu*, ziarul *Tribuna*, *Asociația de Științe Etnologice din România*, *TV Ardealul*, *Revista de Antropologie* a Facultății de Științe Umane Sibiu, Consiliul Județean Alba – președinte Ion Dumitrel, *Sibiu 100%*, revista *Zenit* (Alba Iulia).

Poate unul dintre cele mai importante evenimente ale anului, prin care a fost sărbătorit Ilie Moise, rămâne expoziția organizată de Muzeul ASTRA – *Ilie Moise: 75 de ani în 75 de artefacte*.

Prof. univ. dr. Ilie MOISE activează, de mai bine de 35 de ani, în cadrul sectorului de etnologie al Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu, conturându-și un profil unic, unitar prin perseverență și tenacitate, divers prin natura preocupărilor: didactice, de cercetare, jurnalistice, editoriale și muzeologice. Ilie Moise a coordonat cercetări de teren în cele mai arhaice zone ale Transilvaniei – spații din care provin majoritatea celor peste 2.000 de obiecte ale colecției sale (ceramică tradițională, icoane pictate pe sticlă, pictură pe lemn, sculptură în lemn, xilografuri etc.).

Expoziția *Ilie Moise: 75 de ani în 75 de artefacte* a fost organizată de Muzeul ASTRA în colaborare cu ICSU Sibiu în semn de recunoștință al

muzeului sibian față de un cercetător care face parte din consiliul științific al instituției de peste 30 de ani, a fost președinte al juriului Olimpiadei „Meșteșuguri Artistice Tradiționale” în ultimii 25 de ani și a scris câteva cărți vizând muzeologia și promovarea meșteșugurilor tradiționale la rangul de artă. O mare parte din colecția etnologului sibian a intrat deja în patrimoniul Muzeului ASTRA și a fost valorificată în 2014, în expoziția „Ilie Moise – crochiu de colecție” și prin publicarea volumului cu același titlu, semnat de Andreea Buzaș și Olga Popa (Sibiu, ASTRA Museum, 2016, 100p.).

Evenimentul aniversar a constituit, așadar, o continuare firească a colaborărilor științifice dintre ICSU Sibiu și Complexul Național Muzeal ASTRA – o instituție unică în spațiul românesc, atât prin dimensiune, cât și prin valoarea și diversitatea patrimoniului, cu o expunere în aer liber pe baza proiectului de sistematizare realizat de acad. Paul Niedermaier, arhitectul muzeului în perioada anilor ‘60.

Vernisajul a avut loc sâmbătă, 22 iulie 2023, ora 16.00, la intrarea în spațiul expozițional (sala MultiMedia din clădirea Pavilionului Muzeal Multicultural a Muzeului în aer liber din Dumbrava Sibiului).

Întâlnirea, moderată de dr. Mirela Crețu (director, direcția Managementul colecțiilor), a căpătat ceva din magia locului în care s-a desfășurat, dar sigur că și oamenii sfințesc locul, iar atmosfera a fost una cu totul deosebită prin participarea elevilor și dascălilor de arte tradiționale îmbrăcați în costumele zonelor lor de proveniență, precum și prin discursurile sincere, spontane, ale unor colegi și prieteni de cursă lungă ai sărbătoritului: Ana Grama (cercetător cu vechi state de funcțiune la Muzeul ASTRA), Ion Onuc Nemeș (jurnalist de marcă al presei sibiene), Mircea Lac (profesor de arte tradiționale de la Deva, *Tezaur Uman Viu*), Dina Stoica (fostă directoare a Căminului Cultural din Sebeșu de Jos), profesorul Nicolae Afrapt (colegul sărbătoritului la liceul din Sebeș), Silvia Macrea (coregraf Veteranii „Junii Sibiului”), conf. univ. dr. Amalia Pavelescu, Florin Poenariu (iconar din Laz, *Tezaur Uman Viu*), dr. Andreea Buzaș (cercetător ICSU Sibiu), Olga Popa (muzeograf la Muzeul ASTRA, curator al expoziției). Din partea Muzeului Național Brukenthal, a vorbit dr. Alexandru Chituță (director interimar). Un moment aparte l-a constituit intervenția muzeografei Karla Roșca, de la care Ilie Moise a primit un exemplar al tezei sale de doctorat (recent publicată la Editura Mega din Cluj-Napoca), *Ceramica Săsească din zona Sibiului în secolele XVIII-XIX*, invocând prietenia comună cu reputatul ceramist Horst Klusch.

Am putut, așadar, admira o mică parte a colecției profesorului Ilie Moise, care este conturată de-a lungul a șase decenii și acoperă întreaga panoplie a artei populare – de la ceramica tradițională, cel mai bine reprezentată, până la icoana pictată pe sticlă. Relația strânsă cu profesorii participanți la Olimpiada „Meșteșuguri Artistice Tradiționale”, dar și cele 55 de ediții ale Târgului Olarilor au completat, în chip benefic, colecția. Așa se explică faptul că între artefactele profesorului se regăsesc toți marii creatori populari din ultima

jumătate de secol, majoritatea *Tezaure Umane VII*: de la sculptorul miniaturist Gh. Cercel din Sebeșu de Jos și până la Victor Viçșoreanu (adevărat poet al lutului) sau Mircea Lac (dascălul de tradiții prin excelență). Colecția profesorului Ilie Moise este, în primul rând, cea a unui specialist cu un gust rafinat, bine informat în domeniu și – fapt unic în spațiul românesc – însoțită de un jurnal (*Povestea lucrurilor mele*), donat în 2014 Muzeului ASTRA.

La rândul nostru, membrii sectorului de etnologie, ne-am aniversat colegii de breaslă Ioan St. Lazăr (Râmnicu Vâlcea) și Vasile V. Filip (Bistrița Năsăud), cu prilejul împlinirii a opt și respectiv șapte decenii de viață.

Sesiunea de comunicări științifice a Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu, desfășurată la începutul lunii decembrie a încheiat, ca de obicei, anul etnologic în curs, constituindu-se într-un admirabil moment de bilanț.

Andreea BUZAȘ